

NORBERT ROGOSZ

W sprawie intercesji G. Skryboniusza Kuriona z 1 marca 50 roku przed Chrystusem przeciwko wyznaczeniu następcy G. Juliusza Cezara w prowincjach galijskich*

Pięćdziesiąty rok przed narodzeniem Chrystusa był w Rzymie okresem bardzo intensywnych rozgrywek politycznych wiążących się z przybierającym ciągle na sile konfliktem między G. Juliuszem Cezarem a Gn. Pompejuszem¹.

Jeszcze w 51 roku za sprawą ówczesnego konsula M. Klaudiusza Marcellusa w spór ten został uwikłany senat. Zamiarem tego polityka było bowiem przeorsowanie uchwały odbierającej Cezarowi prowincje galijskie przed upływem jego namiestnictwa². W rezultacie forum senatu przekształciło się w miejsce zaciętych

* Zob. uwagi i objaśnienia dotyczące kwestii następstwa po G. Juliuszu Cezarze w prowincjach galijskich, zamieszczone w aneksie.

¹ Przedmiotem ich sporu był czas zakończenia namiestnictwa Cezara w prowincjach galijskich (Caes., *Bell. civ.* I, 9,2; Hirt., *Bell. Gall.* VIII, 50,2; 4; 52,3; Liv., *per.* CIX; Vell. Pat. II, 48; Plut., *Caes.* 29,1; Pomp. 55,7–56,2; Cat. Min. 51). Pompejusz, powołując się na *lex Pompeia Licinia* (Cic., *Ad. Att.* VIII, 3,3; Vell. Pat. II, 46,2; Plut., *Crass.* 15,5; Pomp. 52,3; Cat. Min. 43,5–6; T. Rice Holmes: *The Roman Republic and the Founder of the Empire*. Vol. 2: 58–50 B.C. Oxford 1923, s. 299–310), twierdził, że pozwala ona wyznaczyć Cezarowi następcę 1 marca 50 roku (Cic., *Ad. fam.* VIII, 8,4; 9; 9,5; por.: *Ad. Att.* VII, 7,6; 9,4; App., *B.C.* II, 26,99). Ten natomiast powoływał się na ustawę zezwalającą mu na zaoczne staranie się o konsulat na 48 rok, z której miało wynikać przedłużenie jego namiestnictwa do czasu objęcia tego stanowiska (Caes. *Bell. civ.* I, 9,2; 32,2–3; Liv., *per.* CVIII; Suet., *Iul.* 28,2; App., *B.C.* II, 25, 96–97; por.: Cic., *Ad fam.* VIII, 14,2; Suet., *Iul.* 28,3; Flor. II, 13, 15–17; Cass. Dio. XL, 51,1; N. Rogosz: *Lex Tribunicia de Caesare consule absente creando* (52 r. p.n.e.). „Przegląd Historyczny” 1985, T. 76, s. 1–13).

² Uważa się, że M. Klaudiusz Marcellus wystąpił z tą inicjatywą w miesiącach wiosennych, najczęściej wymienia się kwiecień (Suet., *Iul.* 28,2; Cass. Dio XL, 59,1; P. Stein: *Die Senatssitzungen der Ciceronischen Zeit* (68–43). Münster 1930, s. 56, por. s. 100–102; J. van Oorteghem:

i przewlekłych debat poświęconych temu zagadnieniu. Dlatego obydwaj rywale, nie zwlekając, złożyli deklaracje o pozytywnym stosunku do senatu. Demonstrowali również wolę podporządkowania się jego werdyktowi³. Równocześnie rozpoczęli potajemne zabiegi mające na celu związanie ze sobą jak największej liczby senatorów i przekształcenie ich w skuteczny instrument do sterowania pracami senatu, dzięki czemu mogliby doprowadzić do pomyślnych dla siebie rozstrzygnięć⁴.

Bardzo ważne postanowienia odnoszące się do trybu i terminu rozstrzygnięcia sporu o prowincje galijskie senat podjął w ostatnich dniach września 51 roku. Uchwalono wówczas, że ostateczne decyzje w tej sprawie zostaną powzięte 1 marca następnego roku na specjalnej debacie poświęconej wyłącznie tej kwestii. Zwołanie posiedzenia we wspomnianym dniu zlecono L. Emiliuszowi Paulusowi i G. Klaudiuszowi Marcellusowi, konsulom desygnowanym na 50 rok. Równocześnie, celem uniemożliwienia ewentualnego zablokowania lub zerwania obrad, zdecydowano się na kilka posunięć zabezpieczających⁵. W ten sposób senat formalnie stał się

Pompée le Grand, bâtisseuse d'Empire. Louvain–Namur–Paris 1954, s. 476), chociaż nie można wykluczyć terminu wcześniejszego, np. lutego (N. Rogosz: *Funkcjonowanie senatu w Republice Rzymskiej w 51 r. p.n.e.* W: „Res Historica”. Z. 5. Red. L. Morawiecki. Lublin 1998, s. 140–142). Po niepowodzeniu próbował doprowadzić do jej uchwalenia w następnych miesiącach (Cic., *Ad. fam.* VIII, 1,2; 2,2; 4,4; 5,3; 9,2; 8,4; Hirt., *Bell. Gall.* VIII, 53,1; Liv., *per. CVIII*; Suet., *Iul.* 28,3–29,1; Plut., *Caes.* 29,1–2; Pomp. 56,1–3; App., *B. C. II*, 25,97–26,99; N. Rogosz: *Senat a konflikt Pompejusza z Cezarem*. W: „Antiquitas”. T. 13. Red. E. Konik. Wrocław 1987, s. 201–233. Zob. też: K. Raaflaub: *Dignitatis contentio. Studien zur Motivation und politischen Taktik im Bürgerkrieg zwischen Caesar und Pompeius*. In: „Vestigia”. Bd. 20. München 1974, s. 25–33).

³ Pompejusz czynił to ostantacyjnie na posiedzeniach senatu (Cic., *Ad. fam.* VIII, 8,4). Podobną postawę i posunięcia Cezara dobrze udokumentował Hircjusz (Bell. Gall. VIII, 52,3; 54,1–3; 55,2). Mniej wyraźnie uczynił to sam Cezar (Bell. civ. I, 32,4; 6; 85,11).

⁴ Pompejusz przez podporządkowanie sobie senatu (Cic., *Ad. fam.* VIII, 5,1; 9,5; 8,4; Plut., *Caes.* 29,3; App., *B. C. II*, 26,99–100; Cass. Dio XL, 59, 3–4). Cezar przez pozyskiwanie, a nawet przekupywanie, senatorów (Cic., *Ad. fam.* VIII, 4,2; Suet., *Iul.* 27–28,1; Plut., *Caes.* 29,2; Pomp. 58,1; Cat. Min. 49,1; App., *B. C. II*, 26,97; Cass. Dio XL, 60,1–4). O środkach finansowych, które mógł do tego wykorzystać: Suet., *Iul.* 25,2. Por.: I. Shatzman: *Senatorial Wealth and Roman Politics*. In: „Collection Latomus”. T. 142. Bruxelles 1975, s. 348–350; L. Perelli: *La corruzione politica nell'antica Roma*. Milano 1994, s. 132. Ocenę efektów tych posunięć Cezara patrz: Cic., *Ad. fam.* VIII, 5,3.

⁵ Zob.: Cic., *Ad. fam.* VIII, 8,5–9; M. van den Bruwaene: *Précisions sur la teneur et l'importance du senatus – consulte d'octobre 51 avant J.-C.* „Les Etudes Classiques” 1953, T. 21, s. 12–27. Wspomniane zabezpieczenia były efektem blokowania obrad senatu nad kwestią galijską w poprzednich miesiącach za pomocą intercesji trybunów ludowych (K. Raaflaub: *Dignitatis contentio...*, s. 25–27) oraz absencji senatorów na posiedzeniach (R. Kamienik: *O senatus frequens i o absencjach Cyserona w senacie*. W: „Antiquitas”. T. 15. Red. E. Konik. Wrocław 1992, s. 94; M. Bonnefond: *Quorum et prise de decision le Sénat romain aux deux derniers siècles de la République*. „Cahier du Centre Gustave Glotz” 1990, T. 1, s. 135–137. Por. także: M. Bonnefond-Coudry: *Le Sénat de la République romaine de la guerre d'Hannibal à Auguste*. Rome 1989, s. 362–363, 392, 406).

czynnikiem decydującym o sposobie rozstrzygnięcia sporu Cezara z Pompejuszem⁶. Innym efektem wspomnianych decyzji był wzrost znaczenia ich antagonizmu, od tej pory kluczowego problemu wewnętrznego Republiki.

Wydarzenia jednak potoczyły się inaczej. Przedstawionych tu pokrótce uchwał w przewidzianym terminie nie zdołano zrealizować. Spór bowiem o prowincje galijskie podzielił senatorów na dwie wrogie sobie opcje. W rezultacie, w 50 roku senat stał się areną licznych starć między zwolennikami Pompejusza a stronnikami Cezara⁷. Po obydwu stronach brali w nich udział zarówno najwybitniejsi przedstawiciele rzymskiej elity politycznej, jak i politycy mniej dotychczas znani, dopiero stojący u progu wielkiej kariery. Postacią taką, zajmującą jednak w przetargach toczących się wtedy w senacie centralne miejsce, był G. Skryboniusz Kurion, jeden z ówczesnych trybunów ludowych⁸.

Początki aktywności Kuriona na forum publicznym miały miejsce wcześniej. Bardzo głośno było o nim w Rzymie już w 59 roku. Nie piastował wtedy jeszcze żadnego urzędu. Był jedynie wybijającym się, i to w niezbyt pozytywnym sensie, przedstawicielem tzw. złotej młodzieży. Zachowały się bowiem wzmianki o jego udziale w głównych wówczas aferach⁹. Jego kariera polityczna, w pełnym tego słowa znaczeniu, rozpoczęła się znacznie później, bo w drugiej połowie lat pięćdziesiątych. Do tego czasu Kurion wsławił się życiem ponad stan i olbrzymimi dłu-

⁶ O polityce senatu w tej sprawie faktycznie decydował jednak Pompejusz, który w 51 roku ostatecznie zdołał go sobie podporządkować: Cic., *Ad. fam.* VIII, 4,4; 5,1; 9,2; 5; 8,4; por.: Plut., *Caes.* 29,3; 5; Flor. II, 13,15; Cass Dio XL, 59,3–4; E. Meyer: *Caesars Monarchie und das Principat des Pompejus*. Stuttgart–Berlin 1922, s. 253–255; 257–258; P. Stein: *Die Senatssitzungen...*, s. 57–58; P. Greenhalgh: *Pompey, the Republican Prince*. London 1981, s. 98–105.

⁷ Podział senatu na zwolenników Cezara i Pompejusza eksponuje Florus (II, 13,5). Zob. też: Cass. Dio XL, 63,2–3. Rozgrywki między nimi omawia: N. Rogosz: *Stanowisko senatu wobec konfliktu Pompejusza z Cezarem (1 marca–1 grudnia 50 r. p.n.e.)*. W: „*Annales UMCS*”. Sectio F. Vol. 49. Red. H. Kowalski, W. Śladkowski. Lublin 1994, s. 53–69; N. Rogosz: *Stanowisko senatu wobec rywalizacji Pompejusza z Cezarem (1 XII 50 r.–1 I 49 r. p.n.e.)*. W: *Rzym antyczny. Polityka i pieniądz*. T. 2. Red. A. Kunisz. Katowice 1997, s. 9–37.

⁸ Bardzo mocno, ale w negatywnym kontekście podkreśla to Wellejusz Paterkulus (II, 48,3). Por.: Cic., *Ad. Att.* VI, 2,6; *Ad. fam.* VII, 11,3; 13,2; *Ad. Att.* VII, 7,5; Liv., per. CIX; Plut., *Pomp.* 58, 1–5; *Ant.* 5,1; App., *B. C.* II, 27,103–31,123; Cass. Dio XL, 61,2–66. O G. Skryboniuszu Kurionie: P. Willems: *Le Sénat de la République romaine*. Vol. 1. Louvain–Paris–Berlin 1985, s. 533; P.J.J. Vanderbroeck: *Popular Leadership and Collective Behavior in the Late Roman Republic (ca. 80–50 B.C.)*. Amsterdam 1987, s. 49, 207. O trybunacie Kuriona: G. Niccolini: *I fasti dei tribuni della plebe*. Milano 1934, s. 322–329; T.R.S. Broughton: *The Magistrates of the Roman Republic*. Vol. 2: 99 B.C.–31 B.C. New York 1952, s. 249; W.K. Lacey: *The Tribunate of Curio*. „*Historia*” 1961, Bd. 10, s. 319–329; M.H. Dettenhofer: *Perdita Iuventus*. In: „*Vestigia*”. Bd. 44. München 1992, s. 45–63.

⁹ Cic., *Ad. Att.* I, 14,5; 16,1; 11; 18,2; 19,8; II, 8,1; 18,1; 19,3. O młodości, początkach aktywności publicznej i kariery politycznej Kuriona: R.J. Rowland: *Crassus, Clodius and Curio in the Year 59 B.C.* „*Historia*” 1966. Bd. 15, s. 217–223; M.H. Dettenhofer: *Perdita Iuventus...*, s. 34–35. Zob. też: E.S. Gruen: *The Last Generation of the Roman Republic*. Berkeley–Los Angeles–London 1974, s. 94–96.

gami. Na arenie politycznej był znany ze współpracy z optymatami i z wrogości do G. Juliusza Cezara. Słynął również ze sztuki wymowy, dlatego zaliczono go do wybijających się mówców młodego pokolenia¹⁰. W 51 roku wspomniane „zalety” zadecydowały o poparciu Kuriona przez Pompejusza i powiązanych z nim optymatów, przeforsowaniu jego kandydatury podczas wyborów uzupełniających do kolegium trybunów ludowych i powierzeniu mu, w czasie sprawowania trybunatu w następnym roku, zadania zwalczania Cezara¹¹. Ten jednakże, dążąc do pokrzyżowania zamiarów swoich wrogów, zanim Kurion objął urząd, przekupił go obietnicą spłaty jego długów. Jednocześnie zlecił mu, podobnie jak pozyskanemu tym samym sposobem konsulowi desygnowanemu L. Emiliuszowi Paulusowi, obronę swoich interesów¹².

Kurion, korzystając z dyskretnego wsparcia konsula Paulusa i innych stronników zdobywcy Galii oraz możliwości, jakie dawały jego wpływy i powiązania na rzymskiej arenie politycznej, w czasie swego trybunatu – głównie od 1 marca 50 roku – z powodzeniem realizował powierzoną mu misję, skutecznie paraliżując próby wyznaczenia Cezarowi następcy w prowincjach galijskich¹³. W rezultacie Pom-

¹⁰ Bardzo wymowną charakterystykę Kuriona zamieszcza w swym przekazie Wellejusz Paterkulus (48,3–4). Wrogość Kuriona do Cezara eksponują: autor perioch Liwiuszowego dzieła (per. CIX), Appian (B.C. II, 26,100) oraz Kasjusz Dion (XL, 59,4). Hulaszczy tryb życia i sztukę wymowy: Plutarch (Ant. 2,3–4; 5,1), Appian (B.C. II, 26,100) i Kasjusz Dion (XL, 60,2). Por.: E.S. Gruen: *The Last Generation...*, s. 151, 466, 471–472; Ch. Meier: *Caesar*. München 1986, s. 408–410; M.H. Dettenhofer: *Perdita Iuventus...*, s. 43–45; T. Aleksandrowicz: *Elita władzy a oratorstwo w schyłkowym okresie Rzeczypospolitej Rzymskiej*. Katowice 1996, s. 70–71.

¹¹ Takie powody wyboru Kuriona na urząd trybuna ludowego podają Appian i Kasjusz Dion. Łączą go także z wyborem nowych konsulów, który ujmują w tym samym kontekście: App., B.C. II, 26,99–100; Cass. Dio XL, 59,3–4. Por. również: Cic., Ad fam. VIII, 8,10; 10,3; Liv., per. CIX; Vell. Pat. II, 48,4; R. Durand: *L'élection de C. Scribonius Curio au tribunat de la plèbe*. In: *Mélanges Chatelain*. Paris 1910, s. 557–574; A. Neunendorff: *Die römischen Konsulwahlen von 78–49 v. Chr.* Breslau 1913, s. 75–76; J. Linderski: *Rzymskie zgromadzenie wyborcze od Sulli do Cezara*. Wrocław–Warszawa–Kraków 1966, s. 153–154. Kurion został trybunem zamiast Serwiusza, skazanego prawdopodobnie za przekupstwa wyborcze. O jego procesie: M.C. Alexander: *Trials in the Late Roman Republic, 149 to 50 B.C.* Toronto–Buffalo–London 1990, s. 161; por.: W.E. Heitland: *The Roman Republic*. Vol. 3. Cambridge 1923, s. 251; G. Niccolini: *I fasti...*, s. 323–324; M. Bonnenfond-Coudry: *Le Sénat...*, s. 242–243; M.H. Dettenhofer: *Perdita Iuventus...*, s. 45–46.

¹² Suet., Iul. 29,1; Plut., Caes. 29,2–3; Pomp. 58,1; Ant. 5,1; App., B.C. II, 26,101; Cass. Dio XL, 60,2–4. Por.: Cic., Ad Att. VI, 3,4; Liv., per. CIX; Vell. Pat. II, 48,4. O okolicznościach przekupienia Kuriona i Paulusa: T. Rice Holmes: *The Roman Republic...*, s. 245, na temat wysokości użytych do tego sum: s. 321; W.E. Heitland: *The Roman Republic...*, s. 260–261; J. Carcopino: *Jules César*. Paris 1968, s. 351, zwłaszcza przyp. 1; Ch. Meier: *Caesar...*, s. 407–408; I. Shatzman: *Senatorial Wealth...*, s. 127–128, 289–290, 396–397; L. Perelli: *La corruzione politica...*, s. 132.

¹³ Cic., Ad Att. V, 2,6; VI, 3,1; Hirt., Bell. Gall. VIII, 52,4–5; Liv., per. CIX; Vell. Pat. II, 48,3–4; Plut., Pomp. 58,2–5; App., B.C. II, 27,103–31,123; Cass. Dio XL, 63–66. Zob. literaturę z przyp. 7.

pejusz i powiązani z nim optymaci nie byli w stanie pozbawić Cezara statusu osoby publicznej. To zaś uniemożliwiało oskarżenie go przed sądem, skazanie i usunięcie ze sceny politycznej¹⁴.

Wypełniając zlecone mu przez Cezara zadanie, Kurion prowadził szeroko zakrojoną działalność zarówno na forum senatu, jak i poza nim. Stosował różne, także bardzo niekonwencjonalne, metody działania. Dał się poznać jako wszechstronny, pod wieloma względami dystansujący przeciwników, polityk. Okazał się mistrzem intrygi¹⁵. Wiadomo również, że niwecząc podczas obrad senatu zamysły wrogów Cezara, uciekał się do intercesji wobec podejmowanych uchwał. W literaturze przedmiotu te poczynania Kuriona nie są jednak ujęte jednoznacznie¹⁶. Szczególne kontrowersje budzi posiedzenie z dnia 1 marca 50 roku, poświęcone wyłącznie wyznaczeniu Cezarowi następcy w jego prowincjach¹⁷. Dlatego celem niniejszych rozważań jest ustalenie, czy Kurion, nie dopuszczając do tego, zawetował wtedy decyzję senatu, czy też przeciwstawił mu się inaczej.

Wpływ Kuriona na obrady senatu był widoczny zwłaszcza 1 marca i 1 grudnia 50 roku: N. Rogosz: *Debata senatu nad wyznaczeniem Cezarowi następcy w prowincjach galijskich (1 marca 50 r. p.n.e.)*. W: *W 2500-lecie powstania Republiki Rzymskiej*. Red. A. Kunisz. Katowice 1995, s. 65–96; N. Rogosz: *Debata senatu z 1 grudnia 50 r. p.n.e. w świetle konfliktu Pompejusza z Cezarem*. W: *Wiekі stare i nowe*. T. 2. Red. I. Panic, M.W. Wanatowicz. Katowice 2001, s. 19–42. Istotne, ale dyskretne wsparcie otrzymał Kurion od L. Emiliusza Paulusa. O nim: P. Willemss: *Le Sénat...*, s. 486–487; W. Drumann, P. Groebe: *Geschichte Roms in seinem Übergange von der republikanischen zur monarchischen Verfassung*. Bd. 1. Berlin 1899, s. 4–8; R.D. Weigel: *The Career of L. Paullus, cos. 50*. „*Latomus*” 1979, T. 38, s. 637–646.

¹⁴ Tych zamiarów wrogowie Cezara nie kryli: Hirt., Bell. Gall. VIII, 50,4; 52,3; 53,1–2. Por.: Caes., Bell. civ. I, 32,3; 5; 85,5–11. O efektach działań Kuriona: Cic., Ad. Att. VI, 3,1; Ad. fam. VIII, 11,3; 13,2; Ad. Att. VII, 7,5; Hirt., Bell. Gall. VIII, 52,4; Liv., per. CIX; Vell. Pat. II, 48,4–5; Plut., Pomp. 58,3–5; App., B.C. II, 27,103–31,123; Cass. Dio XL, 63–66. Zob. też literaturę z przyp. 7 i 13.

¹⁵ O charakterze poczynąń Kuriona: Cic., Ad. fam. VIII, 11,3; 13,2; Ad. Att. VII, 7,5; Ad. fam. XVI, 11,2; Hirt., Bell. Gall. VIII, 52,4–5; Plut., Pomp. 58,2–5; App., B.C. II, 27,103–31,123; Cass. Dio XL, 61–62. Istotę intrygi realizowanej przez Kuriona dobrze ujmuje Wellejusz Paterkulus (II, 48,4–5). Por.: Liv., per. CIX; N. Rogosz: *Debata senatu [...] (1 marca [...])*..., s. 73–80, 86–89; oraz: E. Meyer: *Caesars Monarchie...*, s. 259–276; W.K. Lacey: *The Tribune...*, s. 324–329; M.H. Dettenhofer: *Perdita Iuventus...*, s. 48–63.

¹⁶ Zob. np.: L. Thommen: *Das Volkstribunat der späten römischen Republik*. „*Historia Einzelschriften*” [Stuttgart] 1989, H. 59, s. 215; L. de Libero: *Obstruktion. Politische Praktiken im Senat und in der Volksversammlung der ausgehenden römischen Republik (70–49 v. Chr.)*. „*Hermes Einzelschriften*” [Stuttgart] 1992, H. 59, s. 36, 47, por. też: P. Stein: *Die Senatssitzungen...*, s. 58–62; G. Niccolini: *I fasti...*, s. 325–329; M. Bonnefond-Coudry: *Le Sénat...*, s. 564.

¹⁷ Z kilku powodów. Miało ono rozwiązać konflikt między najpotężniejszymi politykami. Musiało więc wpłynąć na układ sił w Republice. W tym kontekście można je uznać za kluczowy moment rozgrywek politycznych w 50 roku. Ponieważ następcą Cezara nie został w jego trakcie wyznaczony, podważyło ono dokonania Pompejusza i jego sojuszników z 51 roku, wpłynęło na zmianę sytuacji politycznej i zaostriżyło spór o prowincje galijskie, co w ostateczności doprowadziło do wybuchu wojny domowej w 49 roku.

Wielu badaczy sądzi, że G. Skryboniusz Kurion uniemożliwił wtedy senatowi wyznaczenie Cezarowi następcy, wyzyskując poparcie znaczącej części senatorów dla projektu równoczesnego odebrania prowincji i dowództwa nad wojskiem zarówno jemu, jak i Pompejuszowi. W związku z tym podkreślają oni znaczenie taktyki zastosowanej podczas wspomnianego posiedzenia przez Kuriona – przed swymi kolegami wystąpił bowiem w roli polityka mającego na względzie wyłącznie dobro Rzeczypospolitej. Badacze ci zgadzają się, że Kurion, walcząc na forum senatu z antagonistami Cezara, skorzystał z intercesji, ale sugerują, iż uczynił to dopiero w miesiącach następnych, na przykład wtedy, gdy wrogowie jego mocodawcy próbowali doprowadzić do uchwały zmuszającej go do ustąpienia z Galii 13 listopada. Tak udział Kuriona w sporze rozgrywanym w senacie, w dniu 1 marca i później, ujmują omawiający te debaty P. Stein i M.H. Bonnefond-Coudry¹⁸. Podobnie kwestię tę oceniają J. Martin oraz M. Dettenhofer¹⁹, a także autorzy licznych monografii poświęconych G. Juliuszowi Cezarowi²⁰ czy rywalizującemu z nim Gn. Pompejuszowi²¹ i jego stronnikom²².

Inni badacze akcentują natomiast, iż Kurion, broniąc na forum senatu interesów Cezara, osiągnął sukces głównie dzięki zastosowaniu intercesji. Nie precyzują jednak, kiedy to miało miejsce, lecz opinie swe odnoszą do całego trybunatu Kuriona albo do okresu od 1 marca do 9 grudnia 50 roku. Czynią tak: J. Macdonald Cobban, L. Ross Taylor, D. Stockton, E. Goltz Huzar, B. Rawson²³ oraz J. Dickinson i F. Burr Marsh²⁴.

Bardziej jednoznacznie, chociaż też nieprecyzyjnie, czas intercesji Kuriona przeciwko decyzjom senatu jest określony we wcześniejszych pracach Ch. Meiera, który w związku z tym twierdzi: „Schon im Frühjahr war der Senat für einen ener-

¹⁸ P. Stein: *Die Senatssitzungen...*, s. 59–60; M. Bonnefond-Coudry: *Le Sénat...*, s. 212, 552, por. 564. Podobne stanowisko w tej sprawie, nie badając jej jednak wnikliwie, zajął wcześniej autor niniejszego artykułu. Zob.: N. Rogosz: *Debate senatu [...] (1 marca [...])...*, s. 69–71; Idem: *Stanowisko [...] (1 marca–1 grudnia [...])...*, s. 58–61.

¹⁹ J. Marin: *Die Popularen in der Geschichte der Späten Republik*. Dis. Freiburg i. Br. 1965, s. 112; M.H. Dettenhofer: *Perdita Iuventus...*, s. 54–55.

²⁰ Por.: M. Gelzer: *Caesar*. Wiesbaden 1960, s. 163 in.; Ch. Meier: *Caesar...*, s. 410–411; W. Will: *Julius Caesar*. Stuttgart–Berlin–Köln 1992, s. 136–137. Zob. też: W. Drumann, P. Groebe: *Geschichte Roms...*, Bd. 3. Leipzig 1906, s. 347–348; E. Meyer: *Caesars Monarchie...*, s. 261 in.; W.E. Heitland: *The Roman Republic...*, s. 261.

²¹ M. Gelzer: *Pompeius*. München 1949, s. 200–202; J. van Ooteghem: *Pompeé...*, s. 490–491; J. Leach: *Pompey the Great*. London 1978, s. 164; R. Seager: *Pompey*. Berkeley–Los Angeles 1979, s. 155–156; P. Greenhalgh: *Pompey...*, s. 111–112, szerzej s. 111–117.

²² R. Fehle: *Cato Uticensis*. Darmstadt 1983, s. 234.

²³ J. Macdonald Cobban: *Senat and Provinces (78–49 B.C.)*. Cambridge 1935, s. 50; L. Ross Taylor: *Party Politics in the Age of Caesar*. Berkeley–Los Angeles 1949, s. 158–159; D. Stockton: *Cicero*. Oxford 1971, s. 250; E. Goltz Huzar: *Mark Antony*. Minneapolis 1978, s. 47; B. Rawson: *The Politics of Friendship: Pompey and Cicero*. Sydney 1981, s. 153.

²⁴ J. Dickinson: *Death of a Republic*. New York–London 1963, s. 176; F. Burr Marsh: *A History of the Roman World from 146 to 30 B.C.* London–New York 1971, s. 226.

gischen Versuch, Curio von seiner Intercession gegen Caesars Ablösung abzubringen, nicht zu haben gewesen [...]”²⁵, a także, iż: „Als man dann am 1 März 50 die Debatte eröffnete, war Pompeius der Meinung, ihm [Cesarowi – N.R.] nicht jetzt, sondern erst zum 13 November [...] einen Nachfolger zu senden. Nach einigem Schwanken pflichtete der Senat ihm auch bei. Aber Caesar setzte sich nun, da es nicht anders ging, durch Obstruktion zur Wehr [...] der Volkstribun C. Curio verhinderte durch sein Veto ständing [...]”²⁶. Ch. Meier nie utrzymuje wprawdzie, że Kurion użył weta podczas obrad senatu w dniu 1 marca, ale analizując jego wypowiedzi, można dojść do takiego wniosku²⁷. Podobnie jest ze zdaniem R.E. Smitha stwierdzającego: „Curio soon found occasion to reveal to a startled Senate his change of loyalty by preventing the discussion on the provinces taking place on 1 March. In April it was suggested that Caesar should vacate his province on 13 November 49; an earlier suggestion that the date should be 1 March had been vetoed by Curio [...]”²⁸. Zdecydowanie jednoznaczne stanowisko w odniesieniu do interesującej nas kwestii zajął E.S. Gruen. Uważa bowiem, iż: „March 1 came, and with it the scheduled debate on consular provinces. But Curio interposed his veto, forbidding discussion of the matter [...]”²⁹. W podobnym duchu ujmuje ją także T.N. Mitchell, sugerując: „Curio duly used his veto to block senatorial action on March 1 [...]”³⁰.

Z bardziej zdecydowanie i wyraźnie sformułowanymi тезami w tej kwestii wystąpili L. Thommen i L. de Libero. Pierwszy z nich, omawiając intercesję Kuriona, stwierdza: „C. Scribonius Curio intercedierte ab Frühjahr 50 (1. März) gegen alle Verschue, die Provinzen Caesars neu zu besetzen. [...] im Juni erging über die Interzession ein Referat, eine Verhandlung mit den Tribunen wurde jedoch abgelehnt [...]”³¹. L. de Libero natomiast, ustosunkowując się do poczynąń Kuriona, pisze: „Der Volkstribun C. Scribonius Curio intercedierte im März 50 v. Chr. gegen den Beschluß über die Neubesetzung des Kommandos über die gallischen Provinzen [...]”³². Ponadto: „Vom Frühjahr des darauffolgenden Jahres [tj. 50 roku – N.R.] sah sich der Volkstribun C. Scribonius Curio auf den Plan gerufen, anticaesarische Aktionen durch permanentes Veto zu verhindern. Nach einem geschickten, wenn auch nur kurzfristig erfolgreichen Verschleppungsmanöver legte er Anfang März das wirksamere Mittel der Intercession ein, als der Senat

²⁵ Ch. Meier: *Res publica amissa. Eine Studie zu Verfassung und Geschichte der späten römischen Republik*. Wiesbaden 1966, s. 315.

²⁶ Idem: *Entstehung des Begriffs „Demokratie“*. Frankfurt am Main 1970, s. 111.

²⁷ W nowszej pracy (Idem: *Caesar...*, s. 410–411) badacz ten zajął w odniesieniu do tej kwestii inne stanowisko, zob. tekst powyżej oraz przyp. 20.

²⁸ R.E. Smith: *Cicero the Statesman*. Cambridge 1966, s. 203–204.

²⁹ E.S. Gruen: *The Last Generation...*, s. 479.

³⁰ T.N. Mitchell: *Cicero the Senior Statesman*. New Hawen–London 1991, s. 242.

³¹ L. Thommen: *Das Volkstribunat...*, s. 215.

³² L. de Libero: *Obstruktion...*, s. 36.

über eine Neubesetzung der gallischen Provinzen zustimmendes Votum abgegeben hatte [...]”³³.

Jak widać, w sprawie intercesji trybuna ludowego Kuriona, wobec próby usunięcia Cezara z Gallii, którą podjęli jego wrogowie na posiedzeniu senatu w dniu 1 marca 50 roku, badacze zajmują stanowiska bardzo zróżnicowane. Większość neguje fakt zastosowania wtedy weta przez Kuriona. Inni wzmiankują ogólnie, iż Kurion, broniąc w senacie Cezara, korzystał z prawa postawienia weta, ale nie precyzują, kiedy. Zdecydowanie najmniej zwolenników ma pogląd, iż trybun ten uczynił to na forum senatu już w czasie pierwszego posiedzenia poświęconego kwestii galijskiej, czyli podczas tego, które odbyło się 1 marca. Jest to teza stosunkowo nowatorska a zarazem kontrowersyjna. Tymczasem badacze, którzy z nią wystąpili, nie wsparli jej uzasadniającymi ją mocniej argumentami³⁴.

Dotąd w sposób zadowalający nie wyjaśniono, jakim sposobem 1 marca 50 roku G. Skryboniusz Kurion uniemożliwił senatowi wyznaczenie następcy Cezarowi. Nie jest to sprawa błaha. Metody działania owego trybuna ściśle wiązały się bowiem z przebiegiem sporu o prowincje galijskie. Rzutowały także na dalszy rozwój sytuacji politycznej w Rzymie, aż do wybuchu drugiej wojny domowej. Kwestia ta jak najbardziej zasługuje więc na dokładne rozpatrzenie.

Informacje o działalności trybuna ludowego Kuriona znajdują się w wielu różnorodnych tekstach antycznych autorów³⁵. O jego zaangażowaniu się w spór pomiędzy Cezarem a Pompejuszem wspominają jednak tylko niektórzy z nich³⁶. Większość z tych wiadomości to drobne wzmianki. Istotniejsze dane na ten temat zamieścili w swoich pismach jedynie M. Tulliusz Cyцерon, Aulus Hircjusz, Plutarch z Cheronei, Appian z Aleksandrii i Kasjusz Dion³⁷. O udziale Kuriona w posiedzeniu senatu w dniu 1 marca (zwłaszcza o jego poczynaniach w czasie tych ob-

³³ Ibidem, s. 47.

³⁴ Zob.: Ch. Meier: *Res publica...*, s. 315; Idem: *Entstehung...*, s. 111; R.E. Smith: *Cicero...*, s. 203–204; E.S. Gruen: *The Last Generation...*, s. 479, także przyp. 100; T.N. Mitchell: *Cicero...*, s. 242, także przyp. 31. Zwłaszcza zaś: L. Thommen: *Das Volkstribunat...*, s. 215; L. de Libero: *Obstruktion...*, s. 36, także przyp. 41, 47, 114.

³⁵ Wskazówki o odnoszących się do niej wiadomościach źródłowych patrz: G. Niccolini: *I fasti...*, s. 322–329; T.R.S. Broughton: *The Magistrates...*, s. 249. Por. też: P. Willems: *Le Sénat...*, s. 533; P.J.J. Vanderbroeck: *Popular Leadership...*, s. 207.

³⁶ Wzmianki na ten temat znajdują się w korespondencji Cyцерona, zwłaszcza z 50 roku. Ponadto nadmieniają o tym: Hircjusz (Bell. Gall. VIII, 52,4–5), Cezar (Bell. civ. II, 25,4), autor perioch Liwiuszowego dzieła (per. CIX), Wellejusz Paterkulus (II, 48,3–5), Waleriusz Maksymus (IX, 1,6), Swetoniusz (Iul. 29), Plutarch (Caes. 29–30; Pomp. 58–59,1; Ant. 5), Appian (B.C. II, 26–31), Kasjusz Dion (XL, 59–66), autor Scholia Bobiensia (85 Stangl) i Orozjusz (VI, 15,2).

³⁷ Plutarch i Kasjusz Dion omawiają działalność Kuriona ogólnie, akcentując charakter i istotę jego poczynañ. Dlatego w ich przekazach brak jakichkolwiek odniesień do debaty senatu z 1 marca 50 roku. Ich relacje o Kurionie, mimo że należą do najobszerniejszych, z perspektywy omawianego w artykule problemu są więc mało przydatne.

rad) piszą jedynie Appian i Hircjusz³⁸. Bardzo ważne wzmianki bezpośrednio lub pośrednio łączące się z działaniami Kuriona w czasie tej debaty znajdują się także w listach wchodzących w skład korespondencji Cyserona³⁹. Do rozwiązania interesującej nas kwestii przydatne są więc jedynie teksty trzech ostatnich autorów. Wszystkie mają jednak określone zalety i wady.

Najważniejsza jest relacja Appiana, który posiedzenie senatu z 1 marca oraz udział trybuna ludowego Kuriona w tych obradach omawia najobszerniej i najdokładniej⁴⁰. Zawiera ona również informacje kluczowe. Bez nich bowiem jakiegokolwiek ustalenia nie byłyby możliwe. Konfrontacja i powiązanie danych Appiana z wiadomościami zawartymi w pismach Cyserona i w dziełku Hircjusza umożliwiają natomiast poczynienie pewnych, a także daleko idących ustaleń i wniosków⁴¹.

Przekaz Appiana ma jednak istotne wady, znacznie ograniczające możliwości badawcze. Najpoważniejszą z nich jest to, że autor ten nie omawia przebiegu całej debaty z 1 marca 50 roku, lecz jedynie jej początkową fazę. W efekcie na podstawie jego narracji nie można nic powiedzieć o dalszej, zwłaszcza końcowej, części owych obrad⁴². Appian bowiem skoncentrował się na wyczerpującym przedstawieniu postawy i taktyki Kuriona, jego udziału w dyskusji i istoty wniosku, z którym wtedy wystąpił – co także należy docenić⁴³.

Poważny mankament tej relacji stanowi również niezbyt pochlebna opinia historyków o Appianie⁴⁴. Zauważyli oni bowiem w różnych fragmentach jego dzieła

³⁸ Lepiej i obszerniej czyni to Appian (B.C. II, 27,103–106). Hircjusz na ten temat zamieścił w swym tekście zaledwie dwie drobne wzmianki (Bell. Gall. VIII, 52,4–5). Szerzej o tym fragmencie jego relacji patrz s. 19–20, 29–31.

³⁹ Z tymi poczynaniami Kuriona bezpośrednio wiążą się jedynie informacje znajdujące się w jednym z listów Cyserona do Attyka (Cic., Ad. Att. VI, 2,6). Dane z innych listów są z nimi związane pośrednio. Ich znaczenie jest więc mniejsze.

⁴⁰ Przekaz ten umożliwia nawet przybliżoną rekonstrukcję wystąpień najaktywniejszych uczestników owych obrad. Zob., App., B.C. II, 27,103–106. Teksty innych autorów takich możliwości nie zapewniają. O Appianie i jego dziele: Schwartz: *Appianus*. In: RE. Bd. 2. Stuttgart 1896, szp. 216–237; O.I. Sevast'anova: *Appian i jego „Rimską Istorii”*. „Vestnik Drevnej Istorii” 1950, T. 20, s. 253–262; E. Gabbia: *Appiano e la storia delle guerre civili*. Firenze 1956; I. Hahn: *Appian und Rom*. In: *Aufstieg und Niedergang der römischen Welt. Geschichte und Kultur Roms im Spiegel der neueren Forschung* [dalej ANRW]. Ed. H. Temporini. Abt. 2, Bd. 34,1. Berlin–New York 1993, s. 364–402.

⁴¹ Badacze interesujący się posiedzeniem senatu z 1 marca 50 roku brali dotąd zwykle pod uwagę jedynie informacje Appiana i Cyserona, nie doceniając w tym kontekście wiadomości znajdujących się w relacji Hircjusza. Szerzej o ich stanowiskach wobec interesującego nas fragmentu przekazu tego dziejopisa patrz s. 43–44, z pracy cytowanej w przyp. 126.

⁴² Zob.: App., B.C. II, 27,103–106.

⁴³ Ibidem, II, 27,104–105. Akcentowanie przez Appiana poczynąń Kuriona w czasie tego posiedzenia jest bardzo ważne, bo pomocne w rozwiązaniu problemu omawianego w niniejszym artykule.

⁴⁴ Por. np.: T. Sinko: *Literatura grecka*. T. 3, cz. 1: *Literatura grecka za Cesarstwa Rzymskiego (wiek I–III n.e.)*. Kraków 1951, s. 451–452; L. Piotrowicz: *Appian i jego dzieło*. W:

dość częste błędy. Zdarzają się one także w tych jego partiach, które dotyczą wojen domowych w ostatnim stuleciu istnienia Republiki⁴⁵. Są one powodem pewnego braku zaufania do rzetelności jego przekazu o wydarzeniach z tych czasów. Generalnie jednak ta część tekstu Appiana, która informuje o latach funkcjonowania tzw. I triumwiratu i dziesięcioleciach następnych, jest oceniana zdecydowanie wyżej od poprzednich. Traktuje się ją jako jedno z najważniejszych, a nawet jako podstawowe źródło do studiów nad tym okresem⁴⁶. W tym wypadku, przy zgłębianiu poszczególnych posunięć G. Skryboniusza Kuriona w czasie obrad senatu w dniu 1 marca 50 roku, wartość informacji Appiana jest szczególnie ważna, ponieważ od oceny wiadomości zawartych w jego relacji zależy ilość będących do naszej dyspozycji materiałów badawczych, a co za tym idzie, także zakres badań możliwych do zrealizowania na ich podstawie.

Zastrzeżenia do relacji Appiana, zwłaszcza do jego warsztatu historycznego, osłabia stanowisko wielu historyków, uznających, za P. Baillean, J. Andre, L. Piotrowiczem, a zwłaszcza za E. Gabbą, pogląd, że głównym źródłem, które posłużyło Appianowi do opisanie wewnętrznych dziejów Republiki w latach pięćdziesiątych i czterdziestych, w tym także genezy drugiej wojny domowej, było niezachowane do naszych czasów dzieło Azyniusza Polliona⁴⁷. Wiadomo zaś, że żył on w tych czasach, w wojnie domowej walczył po stronie Cezara przeciwko Pompeuszowi, a jako historyk słynął z rzetelności i solidności⁴⁸.

Wszystkich wątpliwości wiążących się z przekazem Appiana to nie rozwiewa. Wypada jednak powiedzieć, że w interesującym nas fragmencie jego tekstu⁴⁹ błędnych informacji nie stwierdzono. Ponadto zawarte w nim dane tworzą logiczną całość. Nie są także sprzeczne z ówczesnymi realiami, zwłaszcza z okolicznościami towarzyszącymi badanemu posiedzeniu senatu, ani z relacjami innych autorów.

Appian z Aleksandrii: *Historia rzymska*. Wrocław 1957, s. XVII–XVIII. Odnosi się ona również do warsztatu Appiana. Szerzej o nim: K. Brodersen: *Appian und sein Werk*. In: ANRW. Abt. 2, Bd. 34, I. 1993, s. 339–363.

⁴⁵ Zob. np. błędy popełnione przez Appiana przy omawianiu sytuacji wewnętrznej w Rzymie w latach sześćdziesiątych i pięćdziesiątych: App., B.C. II, 2,6; 4,13; 7,23; 9,34; 10,35–36; 11,37; 14,52; 16,59; 23,85; 24,90; 92; 32,129. Por. o tym: T. Sinko: *Literatura...*, s. 452; L. Piotrowicz: *Appian...*, s. XVIII.

⁴⁶ Ocenę dzieła Appiana patrz np.: T. Sinko: *Literatura...*, s. 452; L. Piotrowicz: *Appian...*, s. XIX.

⁴⁷ P. Bailleur: *Quomodo Appianus in bellorum civilium libris II–V usus sit Asinii Pollionis historiis*. Diss. Gottingae 1874; J. Andre: *La vie et l'oeuvre d'Asinius Pollion*. Paris 1949, s. 54 in.; E. Gabba: *Appiano...*, s. 79–88; M. Cytowska, H. Szelest: *Literatura rzymska. Okres augustowski*. Warszawa 1990, s. 35. Por. też: L. Piotrowicz: *Appian...*, s. XX, XXII–XXIII.

⁴⁸ O G. Azyniuszu Pollionie patrz: J.M. André: *La vie...*, s. 9–26 i 41–66; G. Pianko: *Korespondenci Cycerona. Gajusz Azyniusz Pollion*. „Meander” 1963, T. 18, s. 151–157; G. Zecchini: *Asinio Pollione. Dall'attività politica alla riflessione storiografica*. In: ANRW. Abt. 2. Bd. 30, 2. 1982, s. 1265–1296; M. Cytowska, H. Szelest: *Literatura...*, s. 33–36.

⁴⁹ App., B.C. II, 27, 103–106.

Wprost przeciwnie, uzupełniają je. Są bowiem dokładniejsze i – mimo luk – bardziej kompleksowe⁵⁰. Dotyczy to nie tylko opisu wydarzeń na forum senatu w dniu 1 marca, lecz całokształtu rozgrywek między Cezarem a Pompejuszem, zarówno w 50, jak i w poprzednim roku⁵¹.

Uzupełnieniem przekazu Appiana jest fragment ósmej księgi *Bellum Gallicum* Aulusa Hircjusza⁵². Dziejopis ten bowiem o sporze Cezara z Pompejuszem nadmienia w kilku rozdziałach swego dziełka⁵³. Zamieszczone w nich informacje są streszczeniem najważniejszych wydarzeń z lat 51–50, związanych z genezą drugiej wojny domowej. Nie są one jednak ujęte chronologicznie⁵⁴. Komplikuje to datację opisywanych przez Hircjusza faktów.

Hircjusz nie kryje, iż kwestie te ukazał tendencyjnie⁵⁵, co nie znaczy, że niezgodnie z przebiegiem wydarzeń⁵⁶. Utrudnia to jednak interpretację i wykorzystanie jego informacji w niniejszym artykule. Należy też pamiętać, że interesujące

⁵⁰ Por.: Cic., Ad. fam. VIII, 8,5; Ad. Att. VI, 2,6; 3,1; 4; Hirt., Bell. Gall. VIII, 52, 4–5; App., B.C II, 27,103–106.

⁵¹ Por.: Cic., Ad. fam. VIII, 1,2; Ad. Att. V, 11,2; Ad. fam. VIII, 2,2; 4,2; 5,2–3; 9,2; 8,4–9; 10,3; Ad. Att. V, 20,8; Ad. fam. VIII, 6,3–5; Ad. Att. VI, 2,6; 3,1; 4; Ad. fam. III, 11,4; VIII, 11,3; 13,2 Hirt., Bell. Gall. VIII, 52–53; Liv., per. CIX; Vell. Pat. II, 48,1–5; Suet., Iul. 28–29; Plut., Caes. 29–30,1; Pomp. 56–59,1; Ant. 5; App., B.C II, 25,97–32,126; Flor. II, 13,5; 15–20; Cass. Dio XL, 59–66.

⁵² Hirt., Bell. Gall. VIII, 52,4–5. O Aulusie Hircjuszu i jego dziele: W. Drumann, P. Groebe: *Geschichte Roms...*, Bd. 3, s. 65–73; E. von der Mühl: *A. Hirtius*, 2. In: *Realencyclopädie der classischen Altertumswissenschaft*. Ed. G. Wissowa, W. Kroll, K. Ziegler. Bd. 8. Stuttgart 1913, szp. 1956–1962; K. Kumaniecki: *Literatura rzymska. Okres cyceroński*. Warszawa 1977, s. 154–156. Dalszą literaturę patrz: J. Kroyman: *Caesar und das Corpus Caesarianum in der neueren Forschung. Gesamtbibliographie 1945–1970*. In: ANRW. Abt. 1. Bd. 3. 1973, s. 477.

⁵³ Hirt., Bell. Gall. VIII, 50–55.

⁵⁴ Hircjusz najpierw relacjonuje przebieg sporu o prowincje galijskie w 50, następnie w 51 i ponownie w 50 roku. Zob.: Bell. Gall. VIII, 50–52; 53; 54–55. Prawdopodobnie częściowo wynika to z przyjętej przez niego koncepcji przekazu, Bell. Gall. VIII, praef. 1–9; 48,10–11.

⁵⁵ Daje to do zrozumienia we wstępie do swego dziełka, Bell. Gall. VIII, praef. 1–5. O owym wstępie G. Bertolini: *La lettera prefatoria di Irzio all'VIII libro del b. G.* In: *Miscellanea Terzaghi. Lanx satura N. Terzaghi oblata*. Genua 1963, s. 77–88; L. Canali: *Problemi della prefazione irziana*. Maia 1965, T. 17, s. 125–140. Wskazują na to także jego związki z Cezarem. O nich patrz literatura z przyp. 52.

⁵⁶ Tendencję Hircjusza charakteryzuje nieobiektywna interpretacja oraz dogodny dla niego sposób zestawiania omawianych faktów. Zob.: B. Scholtz-Wolf: *Untersuchungen über Darstellungsformen des Hirtius im achten Buch der Kommentarien über den gallischen Krieg*. Diss. Berlin 1956; N. Rogosz: *Geneza wojny domowej lat 49–48 a jej ujęcie w relacji Aulusa Hircjusza*. W: „Historia i Współczesność”. T. 6. Red. A. Kunisz. Katowice 1982, s. 7–30. Podobne metody, do których Hircjusz nawiązywał, stosował Cezar. O tym: K. Barwick: *Caesars „Bellum Civile”. Tendenz, Abfassungszeit und Stil*. In: *Ber. über die Verhandl. der Sächs. Akad. der Wiss. zu Leipzig, Phil.-hist. Kl.* Bd. 99, H. 1. Berlin 1951; C.E. Stevens: *The „Bellum Gallicum” as a Work of Propaganda*. „Latomus” 1952, T. 11, s. 3–18, 165–179; J.H. Collins: *Caesar as a Political Propagandist*. In: ANRW. Abt. 1. Bd. 1. 1972, s. 922–966.

nas fragmenty relacji Hircjusza są propagandową wersją genezy drugiej wojny domowej, a całe dziełko między innymi napisane zostało celem rozpropagowania cezariańskiej wizji wiążących się z nią rozgrywek⁵⁷. Dowodem na to jest chociażby – z jednej strony – obarczenie przeciwników Cezara winą za jej wybuch⁵⁸, akcentowanie ich złej woli, podstępnych posunięć, jakie podejmowali przeciwko Cezarowi, braku chęci do zawarcia porozumienia itp.⁵⁹ Z drugiej zaś strony podkreślanie pozytywnego stanowiska senatu wobec Cezara, jego – charakterystycznego dla dobrego obywatela – postępowania, zwłaszcza polityki prowadzonej przez niego w tym duchu w stosunku do Rzeczypospolitej⁶⁰.

Biorąc pod uwagę rozpatrywany problem, zaletą przekazu Hircjusza jest wyeksponowanie, w interesującym nas fragmencie tekstu, działań trybuna ludowego Kuriona. Szczególnie tych, które się wiązały z obroną interesów Cezara na forum senatu, także w dniu 1 marca 50 roku⁶¹. Ponadto zaprezentowanie ich w ujęciu niespotykanym w innych relacjach oraz przedstawienie posunięć w nich nieodnotowanych⁶².

Bardzo ważne informacje na zajmujący nas temat zawierają także niektóre listy z korespondencji M. Tulliusza Cyncerona⁶³. Ponieważ pisano je na bieżąco, niejako równoległe do zmieniającej się sytuacji politycznej, zwłaszcza do przebiegu sporu Pompejusza z Cezarem, niektóre jego wątki, szczególnie rozgrywane w senacie, listy te oddają lepiej niż inne relacje. Istotne jest przede wszystkim to, że wiele znajdujących się w nich wzmianek odnosi się do poczynań, które podczas poszczególnych posiedzeń, między innymi w dniu 1 marca 50 roku, realizował G. Skryboniusz Kurion⁶⁴.

Wspomniane wiadomości znajdują się zwłaszcza w listach Cyncerona do Attyka i Celiusza, jak i w pismach tego ostatniego, wysyłanych do Cyncerona przebywa-

⁵⁷ Hirt., Bell. Gall. VIII, praef. 1–5; K. Kumaniecki: *Literatura...*, s. 154–156.

⁵⁸ Aulus Hircjusz czyni to pośrednio, za pomocą zręcznej narracji, którą kształtuje tak, by przeciwników Cezara winą za wybuch wojny domowej w 49 r. obarczył czytelnik: zob.: Bell. Gall. VIII, 50–55.

⁵⁹ Ibidem.

⁶⁰ Ibidem, VIII, 52,3–53,1.

⁶¹ Ibidem, VIII, 52,4–5.

⁶² Por.: Cic., Ad. Att. VI, 2,6; 3,4; Ad. fam. VIII, 11,3; 13,2; Hirt., Bell. Gall. VIII, 52,4–5; Liv., per. CIX; Vell. Pat. II, 48, 3–5; Suet., Iul. 29,1; Plut., Caes. 29,2–3; Pomp. 58,2–5; Ant. 5,1; App., B.C. II, 26,101–31,123; Cass. Dio XL, 60–66.

⁶³ Omówienie i ocenę korespondencji Cyncerona patrz: J. Carcopino: *Cicero. The Secrets of his Correspondence*. Vol. 1–2. New York 1969; K. Kumaniecki: *Literatura...*, s. 384–399; M. Wisstrand: *Cicero Imperator. Studies in Cicero's Correspondence 51–47 B.C.* Goeteborg 1979. Zob. też: J. Justyński: *Listy polityczne Cyncerona*. Warszawa 1970, szczególnie s. 5–36.

⁶⁴ Znajdują się one zwłaszcza w listach z pierwszej połowy 50 roku (zob.: Cic., Ad. fam. VIII, 6,3–5; Ad. Att. V, 21,3; VI, 1,24; Ad. fam. II, 11,1; 13,3; Ad. Att. VI, 3,1–4; Ad. fam. III, 11,4; VIII, 11,2–3; 13,2). Szczególne znaczenie ma Ad. Att. VI, 2,6 (por. przyp. 39). Niekiedy także wzmianki takie znajdują się w listach napisanych później (np.: Ad. Att. VII, 7,5).

jącego wówczas w Cylicji⁶⁵. Dzięki owej wymianie informacji wielki mówca bardzo dobrze orientował się w realiach politycznych 50 roku. Ważne były przede wszystkim te wieści, które otrzymywał od Celiusza, stale przebywającego w Rzymie, mówiące o rozwoju sytuacji w stolicy⁶⁶. Dzięki nim najnowsze wydarzenia znał prawie na bieżąco. Dodatkowych wiadomości dostarczał mu Attyk⁶⁷.

Dane ze wspomnianej korespondencji są interesujące zwłaszcza dlatego, że zawierają osobiste poglądy autorów listów, ponadto ocenę sytuacji, a nawet prognozy jej dalszego rozwoju⁶⁸. Ponieważ były przeznaczone dla bliskich przyjaciół, pisali je szczerze, bez obaw i zahamowań, nie obawiając się, że ich pisma trafią do niepowołanych osób czy zostaną upowszechnione⁶⁹. Zamieszczone w nich wiadomości bardzo często są jednak podawane bez kontekstu. Zwykle są to drobne wzmianki odnotowane w formie dobrze czytelnej tylko dla autorów i adresatów, niekiedy tylko uzupełnione komentarzami. Dzisiaj więc ich należyte zrozumienie i interpretacja nieraz przysparzają dużych kłopotów.

W listach tych znajduje się zaledwie część informacji, gdyż zdecydowanie więcej zawierały dodawane do nich różnego rodzaju dokumenty, które się nie zachowały⁷⁰. Jednym z podstawowych mankamentów tych pism jest więc brak ciągłości oraz fragmentaryczność przekazu. Osobne problemy stwarza ich datacja, mimo że czas napisania każdego z nich określono w nagłówku. Często są to jednak tylko daty przybliżone, miesięczne lub roczne. Wiemy również, że z różnych powodów

⁶⁵ Ciceron zarządzał tą prowincją przez rok, od sierpnia 51 roku: E. Dulski: *Ciceron jako namiestnik Cylicji*. W: „Antiquitas”. T. 15. Red. E. Konik. Wrocław 1992, s. 23–39; zob. także: R. Kamienik: *Zabiegi Cicerona o triumf i ich niepowodzenie*. W: „Antiquitas”. T. 14. Red. A. Ładomirski. Wrocław 1988, s. 88–98. O M. Celiuszu Rufusie: G. Pianko: *Korespondenci Cicerona. Marek Celiusz Rufus*. „Meander” 1962, T. 17, s. 16–25; S.B. Jackson: *Marcus Caelius Rufus*. „Hermathena” 1979, vol. 126, s. 55–67. O Attyku: G. Pianko: *Korespondenci Cicerona. Tytus Pomponiusz Attyk*. „Meander” 1970, T. 25, s. 173–182; A. Trojanar: *Działalność kulturalna Tytusa Pomponiusza Attyka*. Katowice 1998, zwłaszcza s. 37–53.

⁶⁶ Celiusz starał się, by z jego relacji Ciceron był zadowolony: Cic., Ad. fam. VIII, 1,1–2. O ich ocenie przez wielkiego mówcę patrz: Cic., Ad. fam. II, 8,1–2. Omówienie korespondencji między Celiuszem a Ciceronem: M.H. Dettner: *Perdita Iuventus...*, s. 79–99; N. Rogosz: *Funkcjonowanie senatu...*, s. 132–133.

⁶⁷ Czynił to w odpowiedzi na prośby Cicerona: Cic., Ad. Att. V, 2,3; 3,1; 4,2. Sam otrzymywał natomiast wiele listów z nowinami z Cylicji: Cic., Ad. Att. V, 18; 19; 20; 21; VI, 1; 2; 3; 4; 5; 6; 7.

⁶⁸ O takie właśnie wiadomości zabiegał Ciceron: Cic., Ad. fam. II, 8,1–2; por.: Ad. Att. V, 2,3; 3,1; 4,2.

⁶⁹ Po powrocie z Cylicji, tuż przed wybuchem wojny domowej, tak otwarcie Ciceron nie pisał już nawet do Attyka: Cic., Ad. Att. VII, 4,3. Po wkroczeniu Cezara do Italii listy wybitnych polityków, między innymi Cicerona, dla doraźnych celów politycznych często ogłaszano publicznie: Cic., Ad. Att. VII, 17,2; 18,1; VIII, 2,1; 9,1; por. VIII, 6.

⁷⁰ Celiusz pisze o nich, omawiając Ciceronowi zabiegi o przeznaczone dla niego informacje i materiały: Cic., Ad. fam. VIII, 1,1–2. Por.: N. Rogosz: *Funkcjonowanie senatu...*, s. 132–133.

nie wszystkie listy były wysłane od razu po napisaniu. Są także kłopoty z określeniem, jak długo wędrowały do adresata⁷¹. W rezultacie datacja wielu faktów, o których jest w nich mowa, bywa bardzo rozbieżna⁷². Problemy sprawiają również zawarte w nich subiektywne oceny czy prognozy rozwoju wydarzeń. Zdarzało się bowiem, że miały one inny przebieg, niż przewidywali autorzy owych listów⁷³.

Mimo owych wad korespondencja Cicerona jest jednym z podstawowych źródeł wiadomości o badanej kwestii. Razem z przekazami Appiana i Aulusa Hircjusza umożliwia dokonanie interesujących spostrzeżeń i ustaleń.

Dane pochodzące ze wspomnianej korespondencji zostały również wykorzystane do wysunięcia tezy, że 1 marca 50 roku G. Skryboniusz Kurion uniemożliwił senatowi wyznaczenie Cezarowi następcy za pomocą intercesji⁷⁴.

L. de Libero na poparcie tego twierdzenia przytacza fragmenty kilku listów. Pierwszy napisał Celisz w Rzymie w lutym tego roku⁷⁵. Nadmienia on w nim o tych posunięciach Kuriona, zrealizowanych przez niego po objęciu urzędu, które miały zakamuflować jego nową orientację i powiązania, czyli rozpoczęcie współpracy z Cezarem⁷⁶, a także uzasadnić, po odrzuceniu wielu inicjatyw ustawodawczych, jakie zgłosił wtedy ów trybun, jego zaskakujące wystąpienie na forum senatu w dniu 1 marca⁷⁷. Drugi, również autorstwa Celiusza, został napisany później, co

⁷¹ W związku z dużą odległością dzielącą Rzym od Cylicji, koniecznością odbywania części drogi morzem, a co za tym idzie – znacznym uzależnieniem od pogody, czas przesyłania każdego z interesujących nas listów mógł być inny. Nieprecyzyjnie są datowane niektóre listy Celiusza do Cicerona. Zob. np. datację: Cic., Ad. fam. VIII, 6; 11; 13.

⁷² Badacze bardzo rozbieżnie datują np. posunięcia G. Skryboniusza Kuriona, o których pisze Celiusz: Cic., Ad. fam. VIII, 11,3 i 13,2. Por. np.: E. Meyer: *Caesars Monarchie...*, s. 262, przyp. 3, s. 263, przyp. 3, s. 264, przyp. 2; C.G. Stone: *March 1*, „Classical Quarterly” 1928, vol. 22, s. 199, 200; W.E. Heitland: *The Roman Republic...*, s. 261–263; P. Stein: *Die Senats-sitzungen...*, s. 60; G. Niccolini: *I fasti...*, s. 324–326; M. Gelzer: *Pompeius...*, s. 201–203; J. van Ooteghem: *Pompée...*, s. 491–493; M. Gelzer: *Caesar...*, s. 163–165; M. Bonnefond-Coudry: *Le Sénat...*, s. 431, 552, 564; L. Thommen: *Das Volkstribunat...*, s. 215; L. de Libero: *Obstruktion...*, s. 36, przyp. 41, s. 47, przyp. 114.

⁷³ Przykładem tego są chybione oczekiwania rzymskich polityków wiążące się z Kurionem: Cic., Ad. fam. VIII, 4,2; 8,9–10; 10,3; 6,3; 5; II, 13,3; Ad. Att. VI, 2,6; 3,4; Ad. fam. VIII, 11,1; 3; 13,2. W tym kontekście nieprawdziwe wydają się twierdzenia Cicerona (Ad. fam. II, 13,3), iż przewidywał nawiązanie przez Kuriona współpracy z Cezarem.

⁷⁴ Zob.: Ch. Meier: *Res publica...*, s. 315; E.S. Gruen: *The Last Generation...*, s. 479, przyp. 100; T.N. Mitchell: *Cicero...*, s. 242, przyp. 31; L. de Libero: *Obstruktion...*, s. 36, przyp. 41, s. 47, przyp. 114. L. Thommen (*Das Volkstribunat...*, s. 215) dla poparcia tej tezy przytacza jedynie literaturę.

⁷⁵ (Cic., Ad. fam. VIII, 6). Jest to jeden z jego listów informujących Cicerona o rozwoju sytuacji w Rzymie. Zob.: L. de Libero: *Obstruktion...*, s. 47, przyp. 114.

⁷⁶ Cic., Ad. fam. VIII, 6,5. Por. o tym także: App. B.C. II, 27,102; Cass. Dio XL, 61–62,2 oraz przyp. 99.

⁷⁷ Motyw ten bardzo mocno wyeksponował Kasjusz Dion (XL, 61–62,2), podobnie Appian (B.C. II, 27,102).

najmniej około dwóch miesięcy po tym wydarzeniu⁷⁸. Przedstawia on w nim aktualny stan sporu o prowincje galijskie oraz eksponuje determinację Kuriona w podtrzymywaniu w senacie stanowiska zajmowanego przez niego w sprawie usunięcia Cezara z Galii. Lakonicznie omawia także nastroje oraz postawy członków senatu i panujące w ich gronie podziały⁷⁹.

Celusz ani w pierwszym, ani w drugim liście nie pisze więc o posiedzeniu senatu z 1 marca. Informacje, które w nich zamieszcza, z debatą tą wiążą się jedynie pośrednio. Mimo że omawia działalność Kuriona, o jego intercesji wobec postanowień senatu nie wzmiankuje ani razu.

L. de Libero powołuje się także na fragment jednego z listów Cyncerona do Attyka. Wielki mówca nadmienia w nim, że w rezultacie działań Kuriona na forum senatu w pierwszych dniach marca, do siódmego tego miesiąca włącznie, nie doszło do podjęcia żadnego postanowienia w sprawie prowincji galijskich. O intercesji Kuriona jednak nie wspomina⁸⁰.

Do listu tego odwołuje się także E.S. Gruen⁸¹, a także T.N. Mitchell, dodając jeszcze omówiony już w drugiej kolejności list Celiusza⁸².

Ch. Meier natomiast na poparcie swoich sugestii, z których wynika, że 1 marca 50 roku trybun ludowy G. Skryboniusz Kurion uniemożliwił senatowi wyznaczenie Cezarowi następcy za pomocą intercesji, przytacza późniejszy list Celiusza, ale inny od już omówionych. Oprócz tego badacza na liście tym swe racje opiera także L. de Libero⁸³. Jest w nim mowa o intercesji Kuriona wobec postanowienia senatu o usunięciu Cezara z prowincji galijskich oraz o działaniach represyjnych, które w związku z tym sprzeciwem próbowano podjąć przeciwko owemu trybunowi⁸⁴. Brak jednak podstaw, by wspomnianą intercesję łączyć z posiedzeniem odbytym 1 marca. Wiadomo bowiem, że Cynceron, wyjeżdżając do Cylicji, prosił Celiusza, Attyka i prawdopodobnie jeszcze innych bliższych mu polityków, by dostarczali mu nowych wiadomości z Rzymu, zwłaszcza na temat sporu o prowincje galijskie⁸⁵.

⁷⁸ Cic., Ad. fam. VIII, 11. List ten datowany jest nieprecyzyjnie: „Scr. Romae ex. m. Apr. aut in Mai a. 704(50)”. Badacze współcześni również datują go dość rozbieżnie. Zob. np.: C.G. Stone: *March 1, 50 B.C.*..., s. 199 („In April 50”); P. Stein: *Die Senatssitzungen...*, s. 60 (najwcześniej „Um Mitte Mai” lub „In der 2. Hälfte des Mai”); G. Niccolini: *I fasti...*, s. 325 („scr. probabilmente nei primi di maggio”); L. de Libero: *Obstruktion...*, s. 47, przyp. 114 („um den 1. Mai”).

⁷⁹ Cic., Ad. fam. VIII, 11,3.

⁸⁰ Cic., Ad. Att. VI, 2,6.

⁸¹ E.S. Gruen: *The Last Generation...*, s. 479, przyp. 100.

⁸² T.N. Mitchell: *Cicero...*, s. 242, przyp. 31.

⁸³ Cic., Ad. fam. VIII, 13. Zob.: Ch. Meier: *Res publica...*, s. 315; L. de Libero: *Obstruktion...*, s. 36, przyp. 41, por. też s. 47, przyp. 114.

⁸⁴ Cic., Ad. fam. VIII, 13,2.

⁸⁵ Wzmianki o tych zabiegach Cyncerona patrz: Cic., Ad. Att. V, 2,3; 3,1; 4,2; 5,1; Ad. fam. II, 8,1–2; Ad. Att. VI, 1,24. Ich przyczyną były obawy, że Cylicją będzie musiał zarządzać dłużej niż rok (Cic., Ad. Att. V, 1,1; 2,1; 3; 11,1; Ad. fam. II, 8,3; XV, 14,5; Ad. Att. VI, 4,1), zwłaszcza

W rezultacie regularnie otrzymywał rzymskie nowiny. Kilka z przesłanych mu listów zawiera wieści o wydarzeniach z pierwszych sześciu miesięcy 50 roku⁸⁶. W większości z nich nie ma jednak jakiegokolwiek wzmianki o intercesji Kuriona przeciwko wyznaczeniu Cezarowi następcy. Informacja o tym znajduje się natomiast w liście, na który powołują się Ch. Meier i L. de Libero, napisanym przez Celiusza dopiero w czerwcu⁸⁷. Jeżeli więc wspomniana intercesja Kuriona miała miejsce na posiedzeniu senatu w dniu 1 marca, jak sugerują Ch. Meier i L. de Libero, to trzeba odpowiedzieć na pytanie, dlaczego Celiusz wysłał Cyceeronowi wiadomość o tym dopiero po kilku miesiącach? W świetle ustaleń na temat korespondencji i korespondentów wielkiego mówcy dylematu tego nie da się logicznie wyjaśnić. Trzeba by bowiem założyć, że Celiusz nie informował go regularnie o przebiegu rozgrywek politycznych w Rzymie. Temu jednak przeczy sam Cyce-ron⁸⁸. Oznacza to, że stanowisko Ch. Meiera jest błędne, podobnie jak teza L. de Libero, mimo że badaczka ta oparła ją na innych jeszcze źródłach⁸⁹.

List Celiusza, zawierający wzmiankę o intercesji Kuriona, poprzedza inny, już wspominany, także jego autorstwa. Oprócz informacji sygnalizowanych już wcześniej, zawiera on także wiadomości o nowej fazie sporu o prowincje galijskie, która rozwinęła się na forum senatu. W związku z tym przede wszystkim mówi o ustaleniach Pompejusza i optymatów, zakładających usunięcie Cezara z Galii 13 listopada⁹⁰. W tym kontekście jest w nim również mowa o determinacji Kuriona, który – według Celiusza – nie zamierzał do tego dopuścić⁹¹. Informacje te doskonale korespondują z wiadomością o intercesji Kuriona, na którą powołują się Ch. Meier i L. de Libero⁹². Wskazuje to, że Kurion skorzystał podczas obrad senatu z prawa postawienia weta, ale nie 1 marca, lecz później, gdy zamierzano podjąć

cza gdyby spór o prowincje galijskie się przeciągnął lub wyznaczenie Cezarowi następcy zostało powiązane z obsadzeniem nowymi namiestnikami innych prowincji (Cic., Ad. fam. VIII, 9,3; por.: Ad. fam. VIII, 4,4).

⁸⁶ Są to: Cic., Ad. fam. VIII, 6: II, 11; 13; Ad. Att. VI, 2; Ad. fam. II, 12; Ad. Att. VI, 3; Ad. fam. III, 11; VIII, 11. Szerzej o tym patrz s. 20–21.

⁸⁷ Cic., Ad. fam. VIII, 13,2. Por.: Ch. Meier: *Res publica...*, s. 315; L. de Libero: *Obstruktion...*, s. 36, przyp. 41, zob. też s. 47, przyp. 114.

⁸⁸ Cic., Ad. fam. II, 8,1–2; 11,2; 13,1; 3. Przeczą temu także listy Celiusza, które napisał do Cycerona w czasie jego nieobecności w Rzymie w latach 51–50; do naszych czasów zachowało się z tego okresu aż kilkanaście listów.

⁸⁹ Oprócz badanego tu listu Celiusza (Cic., Ad. fam. VIII, 13,2) L. de Libero opiera swą tezę jeszcze na innym jego liście (Cic., Ad. fam. VIII, 8,5), ale pochodzącym z 51 roku, oraz na relacjach Swetoniusza (Iul. 29) i Appiana (B.C. II, 27f). Dwa pierwsze teksty do wydarzeń, które miały miejsce na forum senatu w dniu 1 marca 50 roku, nie odnoszą się jednak w ogóle, a o intercesji Kuriona nie ma mowy w żadnym z tych trzech przekazów.

⁹⁰ Cic., Ad. fam. VIII, 11,3.

⁹¹ Ibidem.

⁹² Por.: Cic., Ad. fam. VIII, 11,3 i Cic., Ad. fam. VIII, 13,2. Zob. też: Ch. Meier: *Res publica...*, s. 315; L. de Libero: *Obstruktion...*, s. 36, przyp. 41; s. 47, przyp. 114.

uchwałę o pozbawieniu Cezara prowincji 13 listopada⁹³. Stanowiska Ch. Meiera i L. de Libero podważa także wspomniany już fragment listu Cyclerona do Attyka, traktujący o wydarzeniach rozgrywających się w senacie od 1 aż do 7 marca włącznie. Nie ma w nim bowiem żadnej wzmianki o wecie Kuriona przeciwko próbie usunięcia Cezara z Galii⁹⁴.

W świetle tego, co wiadomo o tej fazie konfliktu między Pompejuszem a Cezarem, atmosferze towarzyszącej obradom senatu w dniu 1 marca 50 roku i trybie, w jakim je zwołano⁹⁵, można twierdzić, że intercesja Kuriona przeciwko wyznaczeniu Cezarowi następcy byłaby wówczas sensacją polityczną na ogromną skalę. Do takich nowiń, np. o zainicjowaniu przez Kuriona obrony Cezara, odkryciu jego powiązań z Kurionem i Paulusem⁹⁶, Cycleron ustosunkowywał się żywiołowo, reagował energicznie, bo był nimi bardzo wzburzony⁹⁷. Tymczasem na wiadomość o poczynaniach Kuriona na sali obrad senatu w pierwszych dniach marca zareagował spokojnie⁹⁸. Dlaczego? Dlatego, że się ich spodziewał. Kurion bowiem formalnie realizował posunięcia będące kontynuacją jego działań z poprzednich miesięcy⁹⁹. Także w tym świetle łączenie informacji Celiusza o intercesji Kuriona z posiedzeniem senatu z 1 marca 50 roku trzeba więc uznać za błędne.

Dla wsparcia swej tezy Ch. Meier przytacza jeszcze list Cyclerona do Attyka, napisany w grudniu 50 roku. Wielki mówca, nadmieniając w nim o oporze Kuriona wobec prób usunięcia Cezara z Galii, eksponuje determinację i mocną pozycję owego trybuna na forum senatu od 1 marca do 9 grudnia, czyli do momentu

⁹³ Podobne stanowisko w tej sprawie zajmuje bardzo wielu badaczy. Zob. np.: E. Meyer: *Caesars Monarchie*..., s. 261–265; P. Stein: *Die Senatssitzungen*..., s. 59–60; M. Gelzer: *Pompeius*..., s. 200–202; J. van Ooteghem: *Pompée*..., s. 490–491; R. Seager: *Pompey*..., s. 155–156; M. Bonnefond-Coudry: *Le Sénat*..., s. 552, 564.

⁹⁴ Cic., Ad. Att. VI, 2,6.

⁹⁵ Szerzej o tych kwestiach patrz: N. Rogosz: *Debata senatu [...] (1 marca [...])*..., s. 65–96. Por. też: W.K. Lacey: *The Tribunate*..., s. 326–327; K. Raaflaub: *Dignitatis contentio*..., s. 26–29; Idem: *Zum politischen Wirken der caesarfreundlichen Volkstribunen am Vorabend des Bürgerkrieges*. „Chiron” 1974, Bd. 4, s. 296–300; M.H. Dettenhofer: *Perdita Iuventus*..., s. 52–54. Zob. także: M. van den Bruwaene: *Précision*..., s. 19–27; N. Rogosz: *Senat*..., s. 211–213.

⁹⁶ Cic., Ad. fam. VIII, 6,5; 11,2.

⁹⁷ Por. np.: Cic., Ad. fam. II, 13,3 („Quid ais? Caesarem nunc defendit Curio? quis hoc putaret praeter me? nam, ita vivam, putavi. Di immortales, quam ego risum nostrum desidero!”); Cic., Ad. Att. VI, 3,4 („Huc enim odiosa adferebantur de Curione, de Paulo”).

⁹⁸ Cic., Ad. Att. VI, 2,6. Zob. cyt. z tego listu na s. 28.

⁹⁹ Cycleron orientował się w poczynaniach Kuriona sprzed 1 marca, dzięki wyczerpującym informacjom Celiusza: Cic., Ad. fam. VIII, 6,5; II, 13,3. Działania te wiązały się z podjętą przez tego trybuna, w pierwszych miesiącach 50 roku, akcją dezinformacyjną mającą ukryć jego powiązania z Cezarem: App., B.C. II, 27,102; Cass. Dio XL, 61–62,2; N. Rogosz: *Debata [...] (1 marca [...])*..., s. 88–89. Por. też: E. Meyer: *Caesars Monarchie*..., s. 259–260; W.K. Lacey: *The Tribunate*..., s. 324–326; K. Raaflaub: *Dignitatis contentio*..., s. 27–28; Idem: *Zur politischen Wirken*..., s. 300; M.H. Dettenhofer: *Perdita Iuventus*..., s. 48–52.

złożenia przez niego urzędu¹⁰⁰. Informację tę można więc łączyć z debatą senatu z 1 marca. Wynika z niej jednak wyłącznie to, że już w trakcie tego posiedzenia Kurion wypracował sobie silną pozycję, a jego opór wobec prób wyznaczenia Cezarowi następcy już wtedy był zdecydowany. Wiadomość, jaką wielki mówca podał we wspomnianym liście do Attyka, koreluje oczywiście także z informacją Celsiusa o intercesji Kuriona, ale tylko z tego powodu, że miała ona miejsce najwcześniej w maju lub w czerwcu, czyli ponieważ mieściła się w okresie od 1 marca do 9 grudnia tego roku, o którym jest mowa w interesującym nas tu liście Cyclerona do Attyka, a nie dlatego, iż doszło do niej w dniu 1 marca, jak chce Ch. Meier.

Rozważania te i ustalenia nie potwierdzają więc tezy, że 1 marca 50 roku G. Skryboniusz Kurion uniemożliwił senatowi wyznaczenie Cezarowi następcy za pomocą weta. Informacje z korespondencji Cyclerona należy zatem zinterpretować inaczej, a także uzupełnić danymi z przekazów Appiana z Aleksandrii i Aulusa Hircjusza.

Appian z Aleksandrii, omawiając wydarzenia na forum senatu w dniu 1 marca 50 roku, rozpoczyna swą relację od przedstawienia wystąpienia konsula G. Klaudiusza Marcellusa, domagającego się wyznaczenia Cezarowi następcy w prowincjach galijskich, ponieważ czas jego namiestnictwa zbliżał się do końca¹⁰¹. Nawiązując zaś do poczynań Kuriona, stwierdza, że ów trybun ludowy zamiar Marcellusa pochwalił. Zarazem jednak uznał, że ów projekt należy uzupełnić. Dlatego zgłosił wniosek, by prowincje wraz ze stacjonującymi w nich legionami jednocześnie odebrać i Cezarowi, i Pompejuszowi¹⁰². Uzasadniając swą propozycję, Kurion podkreślił, że Rzym będzie miał spokój i niezagrożony ustrój tylko wtedy, gdy obydwu rywali pozbawi się podstaw ich potęgi i znaczenia¹⁰³. Z tekstu Appiana wy-

¹⁰⁰ Cic., *Ad. Att.* VII, 7,5.

¹⁰¹ App., *B.C.* II, 27,103; por. *Aneks.* W dość ogólnym kontekście o wspomnianych zamiarach Marcellusa wobec Cezara wzmiankuje Swetoniusz. Jednakże nie umiemy określić, do której debaty senatu je odnosi. Nie można wykluczyć, że do wszystkich jego działań w 50 roku wiążących się z kwestią galijską (*Iul.* 29,1). Por.: P. Stein: *Die Senatssitzungen...*, s. 59; M. Bonnefond-Coudry: *Le Sénat...*, s. 560; N. Rogosz: *Debata [...] (1 marca [...])...*, s. 69, 71–73; zob. też: W. Drumann, P. Groebe: *Geschichte Roms...*, Bd. 3, s. 347, przyp. 6; E. Meyer: *Caesars Monarchie...*, s. 261–262, przyp. 3; M. Gelzer: *Caesar...*, s. 163, K. Raaflaub: *Dignitatis contentio...*, s. 28–29.

¹⁰² App., *B.C.* II, 27,104. O wniosku Kuriona, ale bez wiązania go z debatą senatu z dnia 1 marca 50 roku, ogólnie nadmieniają także Plutarch (*Pomp.* 58,3) i Kasjusz Dion (*XL*, 62,3). Por.: P. Stein: *Die Senatssitzungen...*, s. 59; M. Bonnefond-Coudry: *Le Sénat...*, s. 536; N. Rogosz: *Debata [...] (1 marca [...])...*, s. 69–70. Zob. też: G. Niccolini: *I fasti...*, s. 325–326; W.K. Lacey: *The Tribunate...*, s. 326–327; K. Raaflaub: *Zum politischen Wirken...*, s. 300; L. Thommen: *Das Volkstribunat...*, s. 204–205; L. de Libero: *Obstruktion...*, s. 26, 82; M.H. Dettenhofer: *Perdita Iuventus...*, s. 52–54.

¹⁰³ App., *B.C.* II, 27,104. Por.: *B.C.* II, 27,105. Argumentację Kuriona dobrze przedstawia również Plutarch (*Pomp.* 58,3). Kasjusz Dion (*XL*, 62,3) czyni to powierzchownie i nieco inaczej.

nika, iż projekt Kuriona spotkał się z wielkim zainteresowaniem oraz stał się głównym przedmiotem obrad, a jego autor kluczową postacią całej debaty¹⁰⁴.

Przekaz Appiana ukazuje więc, że 1 marca 50 roku Kurion zepchnął na dalszy plan zarówno wnioski G. Klaudiusza Marcellusa, jak i zasadniczy cel obrad, czyli wyznaczenie następcy Cezara¹⁰⁵. Kurion swoim posunięciem za jednym zamachem podważył także przygotowany od dawna porządek oraz zadanie tego posiedzenia¹⁰⁶. Jak się należy domyślać, udało mu się to głównie dlatego, że przed senatorami potrafił przekonywająco nakreślić wizję równoczesnego i szybkiego „uwolnienia się” senatu od dominacji Cezara i Pompejusza¹⁰⁷.

Opierając się na relacji Appiana, można stwierdzić, że G. Skryboniusz Kurion zrealizował swój zamiar, tj. zapobiegł usunięciu Cezara z prowincji, bez stosowania intercesji. Oczywiście, teza ta została sformułowana na podstawie przebiegu tej części debaty, którą ów autor przedstawił. Wypada tu przypomnieć, że w tekście przekazu Appiana brak informacji o dalszej części obrad senatu w dniu 1 marca, zwłaszcza zaś o ich zakończeniu oraz rezultacie¹⁰⁸.

Dane Appiana pozwalają jednak sugerować, że taktyka i linia postępowania Kuriona okazała się skuteczna także podczas owej nieznanej nam części obrad, umożliwiając mu ostateczne pokrzyżowanie zamiarów optymatów i Pompejusza. Podstawą takiego przypuszczenia są wiadomości o rozwoju wydarzeń w senacie po wystąpieniu konsula G. Klaudiusza Marcellusa¹⁰⁹. Wskazują one, iż Kurion przechwycił inicjatywę i zdecydowanie wpłynął na dalszy przebieg debaty. Brak zaś podstaw, by sądzić, iż sytuacja ta przed zakończeniem posiedzenia uległa zmianie¹¹⁰. Mimo to na podstawie informacji Appiana można jedynie sugerować, że

¹⁰⁴ App., B.C. II, 27,105–106.

¹⁰⁵ Świadczy o tym fakt, iż Appian o sprawach tych nadmienia tylko raz, opisując rozpoczęcie debaty i otwierające ją wystąpienie G. Klaudiusza Marcellusa. Następne fragmenty narracji Appiana, odnoszące się do kolejnych faz tego posiedzenia, dotyczą już tylko dyskusji nad propozycją Kuriona. Senat do kwestii omawianych na początku obrad już więc tego dnia nie wracał: App., B.C. II, 27,103–106.

¹⁰⁶ Wiążące się z tym decyzje senatu powziął pod koniec września 51 roku. W wyniku wystąpień Kuriona wszystkie okazały się chybione. Por., Cic., Ad. fam. VIII, 8,5–8; App., B.C. II, 27,103–106; N. Rogosz: *Senat...*, s. 211–212.

¹⁰⁷ App. B.C. II, 27,104–105; N. Rogosz: *Debate [...] (1 marca [...])...*, s. 70, 73–74. O dużym zainteresowaniu oraz poparciu przez senatorów tej idei Kuriona świadczy jej „eksploatowanie” przez niego do końca kadencji na urzędzie trybuna ludowego (App., B.C. II, 27–31; Plut. Pomp. 58,3–5), a także dążenie optymatów do usunięcia go z senatu (Cass. Dio XL, 62,3–64,4). O tym: N. Rogosz: *Stanowisko [...] (1 marca–1 grudnia [...])...*, s. 53–69; por.: E. Meyer: *Caesars Monarchie...*, s. 261–276; K. Raaflaub: *Dignitatis contentio...*, s. 28–30; M.H. Dettenhofer: *Perdita Iuventus...*, s. 52–63.

¹⁰⁸ Zob.: App., B.C. II, 27,106–28,107, oraz charakterystykę relacji Appiana o debacie senatu z 1 marca 50 roku, zamieszczoną na s. 17–19.

¹⁰⁹ App., B.C. II, 27,104–106.

¹¹⁰ Ibidem. Potwierdzają to także dalsze informacje Appiana świadczące, że w późniejszych tygodniach i miesiącach spór o wyznaczenie Cezarowi następcy trwał dalej: App., B.C. II, 28,107–

senat w dniu 1 marca 50 roku, w wyniku poczynań Kuriona, nie zdołał wyznaczyć Cezarowi następcy. Nie można jednak wykluczyć, że ów trybun doprowadził do tego za pomocą intercesji.

Luki w informacjach Appiana pozwalają wypełnić dane z korespondencji Cyserona i z przekazu Aulusa Hircjusza.

Cyseron do działań G. Skryboniusza Kuriona na sali obrad senatu w dniu 1 marca 50 roku nawiązał w liście do Attyka, napisanym na początku maja, po otrzymaniu, prawdopodobnie od Celiusza, materiałów ilustrujących sytuację w Rzymie, zwłaszcza stan rozgrywek o prowincje galijskie¹¹¹. Po zapoznaniu się z nimi wielki mówca we wspomnianym liście stwierdził między innymi: „Habebam acta urbana usque ad Non. Mart.; e quibus intellegebam Curionis nostri constantia omnia potius actum iri quam de provinciis [...]”¹¹². Z opinii tej wynikają bardzo istotne wnioski i ustalenia.

Bardzo ważne jest to, że potwierdza ona, iż 1 marca 50 roku senat, w wyniku przeciwdziałania Kuriona, nie zdołał Cezarowi wyznaczyć następcy. Na podstawie tej adnotacji Cyserona również nie sposób jednak orzec, jak ów trybun do tego doprowadził¹¹³. Podstawowa kwestia rozważana w niniejszym artykule nadal pozostaje więc bez odpowiedzi. Opierając się na przytoczonej tu wypowiedzi wielkiego mówcy, nie da się także ustalić, jak, tzn. jakimi decyzjami, badana debata senatu się zakończyła¹¹⁴. Dane Cyserona korelują jednak z tym, co o przebiegu początkowej części owych obrad pisze Appian¹¹⁵. Wskazują one także, że w dalszej części posiedzenia, aż do jego zakończenia włącznie, w nastrojach i stanowiskach senatorów wobec omawianego problemu nie nastąpiły istotniejsze zmiany, a Kurion dalej konsekwentnie obstawał przy projekcie równoczesnego pozbawienia prowincji oraz wojska i Cezara, i Pompejusza. Trzeba jednak podkreślić, że uzyskanie pewnego obrazu tych wydarzeń, głównie zakończenia debaty, nie jest na podstawie tekstów Appiana i Cyserona możliwe.

Zarysowany tu hipotetycznie przebieg końcowej części obrad senatu w dniu 1 marca 50 roku pośrednio potwierdzają informacje z późniejszych listów należą-

31,123; por. też: J. van Ooteghem, *Pompée...*, s. 490–505; J. Carcopino: *Jules César...*, s. 350–354; P. Greenhalgh: *Pompey...*, s. 111–125.

¹¹¹ Wniosek taki można sformułować na podstawie listów Celiusza i Cyserona (Cic., *Ad. fam.* VIII, 1,1–2; II, 8,1–2). Nie jest on jednak pewny, gdyż wyczerpujące wiadomości o sytuacji w Rzymie wielki mówca otrzymywał także od innych polityków, np.: Appiusza Klaudiusza Pulchra, czy Attyka (Cic., *Ad. fam.* III, 11,4. Por.: *Ad. fam.* III, 5,1; *Ad. Att.* V, 17,1). Por. s. 20–22.

¹¹² Cic., *Ad. Att.* VI, 2,6.

¹¹³ Pozwala ona jedynie domniemywać, że Cyseron, mówiąc o stałości Kuriona, ma na myśli jego upór i stanowczość w lansowaniu swojej propozycji przewidującej jednoczesne pozbawienie Cezara i Pompejusza wojska oraz prowincji, co uniemożliwiło senatowi wyznaczenie następcy pierwszemu z nich. Por.: Cic., *Ad. Att.* VI, 2,6; App., *B.C.* II, 27,104–106.

¹¹⁴ W tym kontekście zacytowana wypowiedź Cyserona (Cic., *Ad. Att.* VI, 2,6) jest zbyt ogólna i nieprecyzyjna.

¹¹⁵ App., *B.C.* II, 27,103–106. Por.: Cic., *Ad. Att.* VI, 2,6.

cych do korespondencji Cyserona¹¹⁶. Sam wielki mówca, wzmiankując o sytuacji w Rzymie w następnych dekadach marca, pisze o burzliwych zgromadzeniach ludowych i niespokojnej atmosferze, co mogło być rezultatem dotychczasowych rozgrywek wiążących się ze sporem o prowincje galijskie¹¹⁷. W liście do Appiusza Klaudiusza Pulchra, odnosząc się do wiadomości o rozwoju tego konfliktu, otrzymanych od niego w kwietniu, wyraża zadowolenie, że niebezpieczeństwa grożące ze strony Cezara są mniejsze, niż się spodziewał, oraz że Pompejusz, po niepomyślnej dla niego próbie usunięcia Cezara z Galii, opanował sytuację i, nadal nad tym pracując, stara się pozyskać jak największe wsparcie liczących się polityków i sił politycznych¹¹⁸. Dalszy ciąg tych przygotowań Pompejusza i jego współpracę z senatem omawia natomiast Celiusz w liście skierowanym do Cyserona. Równocześnie nadmienia jednak o zdecydowaniu Kuriona, nie zamierzającego dopuścić do usunięcia Cezara z prowincji oraz o odwetowej kampanii politycznej, którą przeciwko temu trybunowi ludowemu zorganizował Pompejusz¹¹⁹.

W listach tych nie ma więc danych pozwalających w uzasadniony sposób twierdzić, że na posiedzeniu senatu w dniu 1 marca 50 roku G. Skryboniusz Kurion uniemożliwił wyznaczenie Cesarowi następcy za pomocą weta. W rezultacie nadal nie można zająć pewnego stanowiska w tej sprawie, gdyż na podstawie zawartych w tej korespondencji wiadomości nie sposób także ustalić, jak te obrady senatu się zakończyły¹²⁰. Moim zdaniem, można to natomiast uczynić, posługując się informacjami zawartymi w jednym z fragmentów ósmej księgi *Bellum Gallicum* Aulusa Hircjusza¹²¹. Dziejopis ten w 52 rozdziale swego dziełka, nawiązując do poczynań Kuriona, stwierdza: „[...] nam C. Curio tribunus plebis, cum Caesaris causam dignitatemque defendendam suscepisset, saepe erat senatui pollicitus, si quem timor armorum Caesaris laederet et quoniam Pompei dominatio atque arma non minore terrore foro inferrent, discederet uterque ab armis exercitusque dimitteret; fore eo facto liberam et sui iuris civitatem. Neque hoc tantum pollicitus est, sed etiam per se discessionem facere coepit; quod ne fieret, consules amicique Pompei evicerunt atque ita rem morando discusserunt [...]”¹²².

¹¹⁶ Znajdują się one zwłaszcza w tych listach, które zostały napisane do końca czerwca 50 roku włącznie. Zob.: Cic., Ad. Att. VI, 3,1; Ad. fam. VIII, 11,3; 13,2. Por. także ogólne wiadomości znajdujące się w listach późniejszych: Cic., Ad. fam. VIII, 14,2; Ad. Att. VI, 8,2; VII, 3,4–5; 7,5. Omówienie i komentarz do nich, w kontekście ciągle zaostrzającego się sporu o prowincje galijskie, patrz: N. Rogoś: *Stanowisko [...] (1 marca–1 grudnia [...])...*, s. 53–61.

¹¹⁷ Cic., Ad. fam. II, 12,1.

¹¹⁸ Cic., Ad. fam. III, 11,4. Por.: 11,1.

¹¹⁹ Cic., Ad. fam. VIII, 11,3.

¹²⁰ Por. charakterystykę tekstów źródłowych na s. 16–17 oraz dokładniejsze omówienie korespondencji Cyserona na s. 20–22.

¹²¹ Decydują o tym zalety jego przekazu. Zob. ocenę relacji Aulusa Hircjusza zamieszczoną na s. 19–20.

¹²² Hirt., Bell. Gall. VIII, 52, 4–5.

Już wcześniej, w jednym z artykułów, końcową część przytoczonego tu fragmentu tekstu ósmej księgi *Bellum Gallicum* odniosłem do wydarzeń, które na forum senatu miały miejsce właśnie 1 marca 50 roku. Swego stanowiska nie poparłem wtedy jednak odpowiednimi argumentami¹²³. Tymczasem wykazanie jego zasadności ma bardzo duże znaczenie, ponieważ doprowadziłoby to do uzyskania dodatkowych informacji o obradach senatu w tym dniu. Jest to bardzo ważne także dlatego, że w przekazie Appiana, jak i w korespondencji Cyserona, szczególnie w cytowanym już liście wielkiego mówcy do Attyka, zawierającym wiadomości na temat prac senatu w pierwszych dniach wspomnianego tu miesiąca, brakuje danych podobnych do zawartych w relacji Hircjusza¹²⁴.

Uzasadnienie mojego stanowiska nie jest jednak łatwe. Przyczyną tego jest charakter przekazu Aulusa Hircjusza, a mówiąc konkretnie – mankamenty, które wskazano przy jego ocenie i charakterystyce¹²⁵. Tezę, że zacytowany fragment tekstu ósmej księgi *Bellum Gallicum* odnosi się do debaty senatu z dnia 1 marca 50 roku, należy więc udowodnić. To zaś zależy od ustalenia, które informacje Hircjusza są tendencyjne, jaki owa tendencyjność ma charakter, oraz czy podważa wiadomości zamieszczone w tej części jego dziełka, która stanowi przedmiot naszych rozważań. Uwarunkowane też jest powiązaniem owych wiadomości ze wspomnianą debatą, czyli możliwością datowania wydarzeń opisywanych przez Hircjusza na dzień 1 marca 50 roku.

Kwestie te już rozpatrzyłem i opublikowałem¹²⁶. Badania, które w związku z tym przeprowadziłem, pozwoliły stwierdzić, że Aulus Hircjusz, pisząc ósmą księgę *Bellum Gallicum*, stosował tendencję bardzo specyficzną i wyrafinowaną. Nie posługiwał się bowiem przekłamaniami ani nie mijał się z prawdą, ale tak selekcjonował, dobierał i zestawiał informacje, by napisana przez niego relacja „dobrze świadczyła o Cezarze i jego polityce, a źle o jego wrogach i ich posunięciach”. W tym celu Hircjusz w sposób dogodny dla siebie i Cezara interpretował omawiane wydarzenia. Te, o których pisze w badanym fragmencie jego dziełka, „są więc prawdziwe i w 50 r. na forum senatu na pewno miały miejsce”¹²⁷. Rozważania moje pozwoliły również ustalić, że w początkowej części tej partii tekstu¹²⁸ Hircjusz bardzo ogólnie i skrótowo omawia działania Kuriona na rzecz Cezara w okresie od 1 marca do 1 grudnia 50 roku¹²⁹. Dla zagadnienia rozpatrywanego w niniejszym artykule wiadomości te są więc bez znaczenia. Znacznie ważniej-

¹²³ Zob.: N. Rogosz: *Deбата [...] (1marca [...])...*, s. 70–71.

¹²⁴ Por.: Cic., *Ad. Att.* VI, 2,6; App., *B.C.* II, 27,103–106 oraz Hirt., *Bell. Gall.* VIII, 52,4–5.

¹²⁵ Zob.: s. 19–20.

¹²⁶ Uczyniłem to w ostatnio opublikowanym artykule. Zob.: N. Rogosz: *Bellum Gallicum VIII, 52,4–5. (Wiarygodność przekazu i datacja wydarzeń)*. W: *Rzym antyczny. Polityka i pieniądź*. T. 3. Red. W. Kaczanowicz. Katowice 1999, s. 41–59.

¹²⁷ Ibidem, s. 44–51.

¹²⁸ Hirt., *Bell. Gall.* VIII, 52,4.

¹²⁹ N. Rogosz: *Bellum Gallicum...*, s. 51–52. Por. też s. 43.

szym efektem moich dociekań jest natomiast ustalenie, że w ostatniej partii badanego fragmentu ósmej księgi *Bellum Gallicum*¹³⁰ Hircjusz zamieścił informacje o końcowej części obrad senatu, które odbyły się 1 marca 50 roku¹³¹.

Tymi wiadomościami Hircjusza można więc uzupełnić relację Appiana z Aleksandrii, który omawia jedynie początkową część posiedzenia senatu z dnia 1 marca¹³², a także wspomniany już list Cyserona do Attyka, zawierający tylko ogólne uwagi na temat poczynań Kuriona oraz stanu prac senatu nad kwestią galijską do 7 marca 50 roku¹³³. Powinno się tak uczynić, tym bardziej że interesujące nas informacje Hircjusza nie są sprzeczne ani z wiadomościami Appiana, ani z danymi zawartymi we wspomnianym liście Cyserona do Attyka. Przeciwnie, wzajemnie się uzupełniają, tworząc spójny obraz wydarzeń, do których doszło podczas obrad senatu w dniu 1 marca¹³⁴. Umożliwia to dość dokładną rekonstrukcję ich przebiegu. Dzięki temu można także ustalić, w jaki sposób i jakim rezultatem się one zakończyły¹³⁵. Ze względu na problem rozpatrywany w niniejszym artykule, istotne jest jednak zwłaszcza to, że stwierdzenia te należy odnieść przede wszystkim do działań podjętych na tym posiedzeniu przez trybuna ludowego Kuriona. Najważniejszym więc efektem pozyskania o nich dodatkowych informacji z dziełka Hircjusza jest odtworzenie wyraźnego i pełnego obrazu najważniejszych poczynań Kuriona na sali obrad, ponieważ na ich przedstawieniu skoncentrował się i Appian, i Hircjusz¹³⁶.

¹³⁰ Hirt., *Bell. Gall.* VIII, 52,5.

¹³¹ N. Rogosz: *Bellum Gallicum*..., s. 52–57. Stanowiska innych badaczy w tej sprawie patrz. *ibidem*, s. 43, por. też s. 44.

¹³² Zob.: App., *B.C.* II, 27,103–106. W końcowej części swej relacji (II, 27,105–106) Appian od omawiania wniosku Kuriona, który ten lansował w czasie owych obrad, przechodzi do prezentacji poparcia udzielonego mu przez mieszkańców Rzymu i do wydarzeń, które miały miejsce później. O zakończeniu debaty natomiast nie wspomina.

¹³³ Cic., *Ad. Att.* VI, 2,6. Ze wzmianki wielkiego mówcy zamieszczonej w tym liście wynikają tylko dwie konkretne informacje. Pozwalają one stwierdzić, że do 7 marca 50 roku włącznie senat nie zdołał wyznaczyć Cezarowi następcy oraz że swymi działaniami spowodował to Kurion. Ustalenia te nie umożliwiają jednak rozwiązania kwestii badanej w niniejszym artykule, ponieważ z tego punktu widzenia są zbyt mało precyzyjne.

¹³⁴ Obraz ten jest bardzo wyraźny i wymowny zwłaszcza wtedy, gdy informacje tych autorów zestawia się w odpowiedniej kolejności. Appian bowiem prezentuje początkową część wspomnianych obrad. Uzupełnienie jego relacji stanowią fakty przytoczone w dziełku Aulusa Hircjusza. Podsumowanie i ocena tej debaty znajduje się natomiast w liście Cyserona. Por.: App., *B.C.* II, 27,103–106; Hirt., *Bell. Gall.* VIII, 52,5; Cic., *Ad. Att.* VI, 2,6.

¹³⁵ W opracowaniach innych badaczy ustaleń takich brak. W tym kontekście włączenie fragmentu tekstu ósmej księgi *Bellum Gallicum* (VIII, 52,5) do zestawu źródeł odnoszących się do debaty senatu z dnia 1 marca 50 roku ma bardzo duże znaczenie, umożliwia bowiem jej dokładniejsze zbadanie.

¹³⁶ Autor tezę tę odnosi tylko do tych części ich relacji, które wiążą się z posiedzeniem senatu z dnia 1 marca 50 roku (Hirt., *Bell. Gall.* VIII, 52,5; App., *B.C.* II, 27, 103–106), ponieważ wymaga tego problem omawiany w niniejszym artykule. Jednak jest ona również zasadna w stosunku do sąsiednich partii ich przekazów, przedstawiających działania realizowane przez Kuriona

W świetle relacji tych autorów G. Skryboniusz Kurion na posiedzeniu senatu 1 marca 50 roku nie wystąpił z otwartym sprzeciwem wobec wymierzonego przeciwko Cezarowi wniosku konsula G. Klaudiusza Marcellusa. Przyjęcie jego propozycji uniemożliwił bowiem, przekonując większość obradujących, że Republice zagraża, oprócz Cezara, także Pompejusz, i wysuwając w związku z tym atrakcyjniejszy dla zebranych senatorów projekt równoczesnego pozbawienia prowincji oraz stacjonujących w nich wojsk Cezara i Pompejusza¹³⁷. Ponieważ spóźnione przeciwdziałanie oraz protesty zaskoczonych tym optymatów¹³⁸ prawdopodobnie nie zapobiegłyby zaakceptowaniu propozycji Kuriona przez większość obradujących¹³⁹, konsulowie i przyjaciele Pompejusza – jak podaje Aulus Hircjusz – nie dopuścili do przegłosowania wniosku Kuriona, doprowadzając do rozejścia się senatu¹⁴⁰.

Z relacji Appiana, a zwłaszcza Aulusa Hircjusza, wynika więc, że 1 marca w czasie obrad senatu nie doszło do intercesji Kuriona przeciwko wyznaczeniu nowego namiestnika dla prowincji galijskich. Należy także podkreślić, iż przeanalizowane w artykule źródła potwierdzają jednoznacznie (przekazy Appiana i Hircjusza bezpośrednio, a inne teksty pośrednio), że ów trybun ludowy zapobiegł wyznaczeniu Cezarowi następcy dzięki swemu projektowi oraz przemyślanemu i bardzo dobrze dostosowanemu do panującej na sali obrad sytuacji sposobowi jego lansowania, co zyskało przychylność i poparcie zebranych¹⁴¹.

Takie ujęcie poczynąń Kuriona podczas posiedzenia senatu w dniu 1 marca 50 roku w pełni koreluje z okolicznościami, w których się ono odbywało, oraz z ówczesną sytuacją polityczną. Przede wszystkim jednak jest zgodne z rolą, jaką na

zarówno przed, jak i po tym dniu (Hirt., Bell. Gall. VIII, 52,4; App., B.C. II, 27,102; 27,106–28,111; 29,113–114; 30,118–119).

¹³⁷ App., B.C. II, 27,104–105; por.: Hirt., Bell. Gall. VIII, 52,4. Zob. też: P. Stein: *Die Senatssitzungen...*, s. 59; G. Niccolini: *I fasti...*, s. 325–326; J. Martin: *Die Popularen...*, s. 112; M. Bonnefond-Coudry: *Le Sénat...*, s. 536; a także: E. Meyer: *Caesars Monarchie...*, s. 262–263; T. Rice Holmes: *The Roman Republic...*, s. 248, 309; M. Gelzer: *Pompeius...*, s. 201–202; Idem: *Caesar...*, s. 163–164; J. van Ooteghem: *Pompée...*, s. 490–491; R. Seager: *Pompey...*, s. 155; M.H. Dettenhofer: *Perdita Iuventus...*, s. 52–54; N. Rogosz: *Debate [...] (1 marca [...])...*, s. 69–70.

¹³⁸ Appian nadmienia o tym tylko raz, przedstawiając początek dyskusji nad wnioskiem Kuriona (B.C. II, 27,104–105). Musiały one jednak mieć miejsce i później, ponieważ najbardziej zdeklarowani przeciwnicy Cezara na pewno nie zmienili wtedy stanowiska, skoro przeciwstawiali się Kurionowi także po 1 marca (App., B.C. II, 28,107–30,119; N. Rogosz: *Stanowisko senatu [...] (1 marca–1 grudnia [...])...*, s. 56–61).

¹³⁹ Na to, że większość obradujących pod koniec posiedzenia była nastawiona pozytywnie do propozycji Kuriona, wskazują informacje Appiana (B.C. II, 27,105–106). Potwierdza to również Hircjusz (Bell. Gall. VIII, 52,5) wiadomością o manewrze konsulów, którym zamknęły obrady. Szerzej o sytuacji i układzie sił w senacie w tym dniu: N. Rogosz: *Debate [...] (1 marca [...])...*, s. 71–81.

¹⁴⁰ Hirt., Bell. Gall. VIII, 52,5.

¹⁴¹ Hirt., Bell. Gall. VIII, 52,5; App., B.C. II, 103–106. Por.: N. Rogosz: *Debate [...] (1 marca [...])...*, s. 69–70, 73–79.

forum senatu Kurionowi przyszło odegrać zarówno w tym dniu, jak i w trakcie następnych debat, w późniejszych tygodniach i miesiącach¹⁴². W związku z tym warto podkreślić, że ów trybun, co zarysowano już skrótowo, nie wykroczył wtedy przeciwko postanowieniom senatu, mającym owe obrady zabezpieczyć przed przeciwdziałaniem cezarian. Nie naraził się także na przewidziane na tę ewentualność represje ani na ataki sprzymierzonych z Pompejuszem optymatów¹⁴³. Pozwoliło mu to na zachowanie opinii polityka skłóconego zarówno z Cezarem, jak i z Pompejuszem, dbającego przede wszystkim o dobro Rzeczypospolitej¹⁴⁴. Umożliwiło także dalsze realizowanie zleconej mu przez Cezara tajnej misji obrony jego interesów¹⁴⁵.

Zadania tego Kurion nie zdołałby zrealizować ani w dniu 1 marca 50 roku, ani w dniach późniejszych, gdyby jego współdziałanie ze zdobywcą Galii wyszło wtedy na jaw¹⁴⁶. Sprzeciwiając się wyznaczeniu mu następcy w trakcie omawianego posiedzenia, niewątpliwie do tego by doprowadził. Doszłoby więc do ujawnienia ich współpracy od razu w dniu rozpoczęcia przez senat prac nad tą kwestią. W rezultacie Kurion zdemaskowałby siebie oraz zamysły Cezara, ułatwiając jego przeciwnikom przeciwdziałanie, a w ostateczności rozprawienie się z nim¹⁴⁷. Weto Kuriona w interesie Cezara dowodziłoby bowiem, iż namiestnik Galii nie zamierza się senatowi podporządkować¹⁴⁸. Musiałoby to doprowadzić do natychmiastowego zaostrzenia sytuacji politycznej, a w najgorszym wypadku nawet do przyśpie-

¹⁴² O tym: Cic., Ad. fam. VIII, 6,3–5; 11,3; 13,2; 14,2; Ad. Att. VI, 2,6; 3,1; 4; VII, 3,4–5; Hirt., Bell. Gall. VIII, 52,4–5; Liv., per. CIX; Vell. Pat. II, 48,4; Suet., Iul. 29,1–2; Plut., Caes. 29,2–3; Pomp. 58,1–5; App. B.C. II, 26,100–30,119; Cass. Dio XL, 60–64. Szerzej o tym: W.K. Lacey: *The Tribunate...*, s. 326–327; K. Raaflaub: *Dignitatis contentio...*, s. 27–30; Idem: *Zum politischen Wirken...*, s. 300; M.H. Dettenhofer: *Perdita Iuventus...*, s. 52–54; N. Rogosz: *Debata [...] (1 marca [...])...*, s. 69–70, 86; Idem: *Stanowisko senatu [...] (1 marca–1 grudnia [...])...*, s. 56–57.

¹⁴³ Pierwsza wzmianka o atakowaniu Kuriona przez sprzymierzonych z Pompejuszem polityków pochodzi z miesięcy późniejszych (Cic., Ad. fam. VIII, 13,2). Por.: N. Rogosz: *Stanowisko [...] (1 marca–1 grudnia [...])...*, s. 59–61.

¹⁴⁴ Zob.: App., B.C. II, 27,106; 28,111; por.: Vell. Pat. II, 48,4; N. Rogosz: *Debata [...] (1 marca [...])...*, s. 86.

¹⁴⁵ Suet., Iul. 29,1; Caes. 29,2–3; Pomp. 58,1; App., B.C. II, 26,101; Cass. Dio XL, 60,1–3; por.: Hirt., Bell. Gall. VIII, 52,4; Liv., per. CIX; Vell. Pat. II, 48,4.

¹⁴⁶ By temu zapobiec, swoje posunięcia starannie kamuflował: Vell. Pat. II, 48,4; App., B.C. II, 27,102; Cass. Dio XL, 61,1–62,4. Szerzej o tym: N. Rogosz: *Debata [...] (1 marca [...])...*, s. 75–76, 86, 88–89.

¹⁴⁷ Można to sugerować, ponieważ taki rozwój wydarzeń umożliwiłby im zastosowanie przeciwko Cezarowi od dawna przygotowanych środków represyjnych, zaaprobowanych przez senat: Cic., Ad. fam. VIII, 8,6.

¹⁴⁸ Efektem takiego manewru Kuriona byłyby więc także podważenie polityki, którą wobec senatu oficjalnie lansował Cezar. O niej patrz: Hirt., Bell. Gall. VIII, 52,3; 54,1–3; 55,2; Caes., Bell. civ. I, 32,4; 6; 85,11.

szenia wybuchu wojny domowej. Tego zaś źródła traktujące o sytuacji wewnętrznej w Republice w 50 roku absolutnie nie potwierdzają¹⁴⁹.

W świetle poczynionych w niniejszym artykule ustaleń pogląd, iż 1 marca 50 roku trybun ludowy G. Skryboniusz Kurion uniemożliwił senatowi wyznaczenie Cezarowi następcy za pomocą intercesji, należy więc uznać za błędny.

Aneks

G. Juliusz Cezar zarządzał Galią Narbońską, Galią Przedalpejską i Ilirią, które otrzymał w 59 roku, oraz terytoriami zdobytymi w latach 58–50 (tzw. Gallia Comata). Ze wzmianek autora perioch Liwiuszowego dzieła (per. CIX), Lukana (VII, 606–607), Swetoniusza (Iul. 28,2; 34,1; Ner. 2,2), Plutarcha (Caes. 29,3; Pomp. 56,2) i Appiana (B.C. II, 32,129; 38,149; 82,346) można wnioskować, że przeciwnicy Cezara zamierzali mu wyznaczyć jednego następcę, prawdopodobnie dla wszystkich terytoriów, którymi zarządzał. Na podstawie informacji zachowanych w innych fragmentach przekazu Appiana z Aleksandrii (B.C. II, 26,99; 27,103; 105; 28,109; 30,118; 119) i w relacji Kasjusza Diona (XL, 59,1) można natomiast sugerować, iż dążyli oni do wyznaczenia mu kilku następców; prawdopodobnie po jednym dla każdej prowincji. Według Cezara (Bell. civ. I, 6,5) w styczniu 49 roku, kilka dni przed wybuchem wojny domowej, senat w wielkim pośpiechu wyznaczył nowym namiestnikiem Galii L. Domicjusza Ahenobarbusa (por.: Luc. VII, 606–607; Suet., Ner. 2,2; App., B.C. II, 32,129; 38,149; 82,346).

W listach należących do korespondencji Cyserona, napisanych w latach 51–49, a więc w czasie gdy spór o prowincje galijskie się rozgrywał, ten aspekt polityki Gn. Pompejusza i innych przeciwników G. Juliusza Cezara także nie jest przedstawiony jednoznacznie. M. Celiusz Rufus w niektórych listach pisanych do wielkiego mówcy w 51 roku, nawiązując do kwestii galijskiej, stwierdza np.: „Marcellus [ówczesny konsul – N.R.], quod adhuc nihil rettulit de successionem provinciarum Galliarum [...]” (Cic., Ad. fam. VIII, 1,2), oraz: „Coactus est dicere Pompeius [...] inde interrogatus de successionem C. Caesaris [...]” (Cic., Ad. fam. VIII, 4,4). Cyseron zaś, w liście napisanym pod koniec 50 roku do Attyka, między innymi nadmienia: „[...] numquam enim Curio sustinuisset, si cum eo agi coeptum esset; quam sententiam senatus sequi noluit; ex quo factum est ut Caesari non succede-

¹⁴⁹ Sytuacja polityczna w Rzymie zaostrzała się stopniowo, aż do wybuchu wojny domowej, co jednak nastąpiło dopiero w styczniu 49 roku. Zob.: Ad. Att. VI, 2,6; 3,1; Ad. fam. III, 11,4; VIII, 11,3; 13,2; 14,2; Ad. Att. VI, 8,2; VII, 1,3; 5; 3,4–5; 4,2–3; 5,4; 6,2; 7,5–7; Hirt., Bell. Gall. VIII, 50,1–52,5; 54,1–55,2; Suet., Iul. 29,2–30,5; Plut., Caes. 29,3–31,2; Pomp. 58,2–59,4; App., B.C. II, 27,106–33,133; Cass. Dio XL, 61–66.

retur” (Cic., Ad. Att. VII, 7,5), natomiast w liście do Tyrona, napisanym pod koniec stycznia 49 roku, wzmiankuje: „[...] se ultioem Galliam Domitio, citerioem Considio Noniano (his enim obtigerunt) traditurum [...]” (Cic., Ad. fam. XVI, 12,3).

Ilu następców zamierzano więc Cezarowi wyznaczyć, trudno powiedzieć. Podobnie nie da się z pewnością ustalić, czy priorytety oraz polityka jego przeciwników były stałe, czy też się zmieniały. Dla odpowiedniego naświetlenia kwestii rozpatrywanej w niniejszym artykule wyjaśnienie tego zagadnienia nie jest jednak potrzebne. Dlatego w tekście zawsze mówię o „następcy Cezara”, nie wnikając w to, czy jego antagoniści zamierzali zarządzać przez niego terytoria powierzyć jednemu czy kilku nowym namiestnikom.

Norbert Rogosz

Concerning Caius Scribonius Curio's March 1, 50 B.C. Intercession against the Appointment of Caius Julius Caesar's Successor in the Gallic Provinces

Summary

The author's object of interest is the C. Scribonius Curio's actions during the Senate's session on March 1, 50 B.C. at which it was made impossible to deprive C. Julius Caesar of his position of the governor of the Gallic provinces. As a result, the said session, in spite of long and careful preparations, and even though it was called only for the sake of solving this particular problem, ended in fiasco. Curio's actions led to the failure of all efforts made by Pompey and his allies, from the ranks of the *optimates*, who stood behind the session, already in the previous year. That tribune of the people contributed also to the inflammation of the conflict between Caesar on the one hand and Pompey and his *allies*, on the other, and also to the prolongation of the political squabbling, connected with this issue, until the beginning of January, 49. This is why C. Scribonius Curio had a hand in bringing about the outbreak of the civil war between Caesar and Pompey and his allies. In this context, we should see Curio's, the tribune of the people's, intervention, during that session of the Senate, as a very important event. It was also a kind of political masterpiece, for Curio, by preventing the act of taking away from Caesar the governorship of the Gallic provinces, enabled him to continue the defence of his position in the state. Curio organised his action in such a way as to avoid giving Caesar's enemies a pretext for the immediate application of the sanctions previously prepared against him. Instead, he brought about the unmasking of Pompey and his *optimates* allies' true intentions.

The author's purpose is then to elucidate all the important and accessible aspects of the actions undertaken by C. Scribonius Curio, the tribune of the people, at the Senate session on March 1, 50 BC, and, in particular, to find out whether, to torpedo the plans of Caesar's enemies, he made use of the right of veto, which then was a privilege of the tribune of the people. The problem is that Curio's attitude and actions during that particular session have not been as yet successfully and unequivocally explained in the literature on the subject. Many scholars do not attach sufficient importance to this problem, while others, without basing their conclusions on an in-depth analysis of the source material, suggest that on that day Curio prevented Caesar's loss of the Gallic provinces exactly by means of an intercession, which does not, however, correspond to what happened later in connection with the conflict between Pompey, with his *optimates* allies, and Caesar.

Having analysed the policy of the parties involved in this quarrel, the source material, and the comments of the researchers interested in the subject in question, the author has come to the conclusion that the way Curio's actions undertaken during that fateful session of the Senate are described in the literature on the subject leaves much to be desired. He has also shown that Curio could not, by any means, have achieved his purpose if he had resorted to an intercession. This was because the use of the right of veto would have immediately resulted in the application of the sanctions prepared against Caesar, whose situation would have become very complicated, which would have led, in the following months, to a course of events completely different from the one we know from the sources.

Norbert Rogosz

Zur Interzession des C. Scribonius Curio vom 1. März 50 v.Chr. gegen die Einsetzung des Nachfolgers des C. Julius Caesar in gallischen Provinzen

Zusammenfassung

Der Gegenstand des Interesses des Verfassers sind die, von C. Scribonius Curio vorgenommenen Handlungen während der Senatssitzung am 1. März 50 v.Chr., die zum Ziel hatten, die Aberkennung der Statthaltermacht des C. Julius Caesar in gallischen Provinzen zu verhindern. Trotz langer und sorgfältiger Vorbereitungen hat diese, nur wegen der Angelegenheit einberufene Senatssitzung ein Fiasko erlitten. In Folge der Handlungen von Curio haben alle, noch im vorigen Jahr unternommenen Bemühungen des Cn. Pompeius und der mit ihm verbündeten Optimaten misslungen. Der Volkstribun trug auch dazu bei, dass sich der Streit zwischen Caesar und Pompeius mit den Optimaten verschärfte und die damit verbundenen Intrigenspiele dauerten noch bis zum Anfang Januar 49 v.Chr. C. Scribonius Curio ist also auch für den Ausbruch des Bürgerkrieges zwischen Caesar und Pompeius mit seinen Verbündeten verantwortlich. So erscheint die Curios Auftritt als ein sehr wichtiges Ereignis und richtiges politisches Meisterstück. Er hat zwar Caesars Position in dem Staat wirksam verteidigt. Curios Auftritt war so listig, dass die gegen Caesar vorbereiteten Sanktionen nicht angewandt werden konnten und die wirklichen Absichten des Pompeius und der Optimaten konnten aufgedeckt werden.

Das Ziel der vorliegenden Monografie ist, alle möglichen Aspekte der Handlungen von C. Scribonius Curio zu klären. Der Verfasser möchte wissen, ob sich der Volkstribun des Vetorechtes bedient hat, als er die Pläne der Caesars Gegner torpedierte. Curios Einstellung und dessen Handlungen sind nämlich in der Fachliteratur nicht eindeutig genug betrachtet. Einige Forscher messen der Sache keine richtige Bedeutung bei. Andere dagegen suggerieren, ohne das Quellenmaterial genau zu untersuchen, dass Curio am 1. März 50 v. Chr. die Aberkennung der Statthaltermacht des Caesar in gallischen Provinzen gerade mit Hilfe der Interzession verhindert hat, was mit weiteren, den Streit zwischen Caesar und Pompeius mit Optimaten betreffenden Geschehnissen nicht übereinstimmt.

Nach der Analyse von der Politik der beiden Seiten des Konfliktes, von historischen Quellen und Argumentation der an dem Thema interessierten Forscher ist der Verfasser zum Schluss gelangt, dass Curios Handlungen während der Senatssitzung am 1. März 50 v.Chr. nicht richtig bewertet sind. Er hat nämlich nachgewiesen, dass Curio sein Ziel keineswegs mit Hilfe der Interzession erreichen konnte. Das von ihm gebrauchte Veto müsste zwar sogar die gegen Caesar vorbereiteten Sanktionen nach sich gezogen haben, was die Lage Caesars kompliziert hätte und der aus den Quellen bekannte Gang der Ereignisse in folgenden Monaten völlig anders hätte aussehen müssen.